

A Fragile Society: Buddhist-Muslims Relations in Thailand in 2018-2019

Ekkarin Tuansiri^{1,*} and Anwar Koma²

¹Faculty of Political Science, Prince of Songkla University Pattani Campus,
Pattani 94000, Thailand

²International Relations, Institute of Social Science, Dokuz Eylul University, Turkey

*Corresponding author's e-mail: ekkarin.t@gmail.com

Received: September 3, 2019

Revised: March 31, 2020

Accepted: April 30, 2020

สังคมเปราะบาง: ความสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธและชาวมุสลิม ในสังคมไทยระหว่างปี 2561-2562

เอกรินทร์ ต่วนศิริ^{1,*} และ อันวาร์ กอมะ²

¹คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี 94000

²สาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ, สถาบันสังคมศาสตร์,

Dokuz Eylul University, ตุรกี

*อีเมล: ekkarin.t@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยฉบับนี้ศึกษาภาววิทยาของความสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธและชาวมุสลิมในประเทศไทยระหว่างปี 2561-2562 โดยเก็บข้อมูลจากการประชุมเฉพาะกลุ่มใน 4 ภูมิภาคทั้งประเทศ 8 จังหวัด รวมทั้งหมด 16 กลุ่ม (พุทธและมุสลิม) เพื่อวิเคราะห์ความเปราะบางของสังคม ปัจจัยเฝ้าระวัง และความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่และความขัดแย้ง ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ความขัดแย้งที่เพิ่มขึ้นระหว่างกลุ่มชาวพุทธและมุสลิมเป็นความท้าทายแห่งทศวรรษนี้ที่ต้องได้รับการเฝ้าระวังและควบคุมอย่างเป็นระบบ ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนเป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้นผ่านการปฏิสัมพันธ์และการรับรู้เรื่องราวระหว่างเพื่อนร่วมชาติที่นับถือศาสนาและมีเชื้อชาติที่แตกต่างกัน ความสัมพันธ์ของกลุ่มเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและสถานที่ จากความร่วมมือไปสู่ความขัดแย้งและความรุนแรง ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านทศวรรษที่ผ่านมา ความสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธและมุสลิมโดยรวมเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่น่าเป็นห่วง เช่น ภาคใต้ตอนล่างซึ่งไม่เพียงประสบปัญหาความรุนแรงในแนวตั้งเท่านั้นแต่ยังขยายทิศทางไปสู่ความขัดแย้งแนวราบด้วย ในขณะที่ ภาคเหนือและอีสานต่างตื่นตัวใน

การต่อต้านสัญลักษณ์ของความเป็นมุสลิม เช่นเดียวกับภาคใต้ตอนบนและภาคกลางที่มีการเรียกร้องการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมเพิ่มขึ้น การเปลี่ยนทิศทางของความขัดแย้งข้างต้นทำให้สังคมพุทธและมุสลิมมีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังต้องการนโยบายสาธารณะที่สามารถป้องกันความรุนแรงจากความสุดโต่งอีกด้วย

คำสำคัญ: ความสัมพันธ์พุทธ-มุสลิม, ความเปราะบาง, กระแสความหวาดกลัวอิสลามในประเทศไทย

A Fragile Society: Buddhist-Muslims Relations in Thailand in 2018-2019

Ekkarin Tuansiri^{1,*} and Anwar Koma²

¹Faculty of Political Science, Prince of Songkla University Pattani Campus,
Pattani 94000, Thailand

²Department of International Relations,
Institute of Social Science, Dokuz Eylul University, Turkey

*Corresponding author's e-mail: ekkarin.t@gmail.com

Abstract

This research project examines an ontology of Buddhist-Muslim relations in Thai society between 2018- and 2019. A focus group and in-depth interview were used to collect data from 4 regions of the country during July-December 2018. It explains why such relations turned more fragile, which areas are the most dangerous, and how the conflict is relevant to different types of area. It demonstrates that the tensions between Buddhists and Muslims in the society are seen as a challenge of the 2010s, which needs to be monitored systematically. Such relations had been socially constructed through interactions between the compatriots of different religions and ethnicities, and can change with time and location, from cooperation to confrontation and violence. In this decade, such relations, however, have changed in a negative way. Examples are a change of direction from vertical violence to the horizontal

conflict in the deep south, active protests of Buddhists against Muslims in the North and Northeast, and the increased visibility of Muslim identity in the upper South and Central regions. Such shift of conflict's direction has brought a more social complexity and requires a public policy that can prevent violent extremism.

Keywords: Buddhist-Muslim relations, Fragility, Islamophobia in Thailand

บทนำ

งานวิจัยฉบับนี้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธและชาวมุสลิมในประเทศไทย โดยแบ่งความขัดแย้งระหว่างชาวพุทธและชาวมุสลิมออกเป็นสองประเภท ประเภทแรก คือความขัดแย้งแนวดิ่งซึ่งเป็นการขัดแย้งระหว่างรัฐกับกลุ่มต่างๆ ในสังคม ตัวอย่างเช่น รัฐกับกลุ่มขบวนการแบ่งแยกดินแดน รัฐกับกลุ่มองค์กรไม่แสวงผลกำไร (NGOs) หรือรัฐกับขบวนการทางสังคมต่างๆ เป็นต้น ประเภทที่สองคือความขัดแย้งแนวราบระหว่างกลุ่มต่างๆ ในสังคม เช่น ชนชั้นล่างกับชนชั้นปกครอง หรือกลุ่มชาติพันธุ์และศาสนาที่แตกต่างกัน (พุทธกับมุสลิม, มุสลิมกับคริสเตียน, มาเลย์กับจีน) ตัวอย่างในลักษณะที่สองอาจนำไปสู่การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์และสงครามกลางเมืองได้ เช่น การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ในยูโกสลาเวียและรวันดา หรือความรุนแรงระหว่างชาวพุทธและมุสลิมในศรีลังกาและพม่า เป็นต้น ความขัดแย้งในแนวราบเมื่อก่อตัวไปสู่ขบวนการจัดตั้งแล้วสามารถเปลี่ยนสภาพและนำไปสู่ความรุนแรงได้ไม่ยาก

สำหรับสถานการณ์ในประเทศไทย จากการศึกษาประเด็นกระแสชาตินิยมอิสลามมาตั้งแต่ปี 2016 ผลการศึกษาพบว่ากระแสดังกล่าวเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในสังคมไทย ทั้งในภาคใต้ ภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (Pathan et al., 2018) เพียงแต่ระดับของอาการในหลายพื้นที่ยังไม่ถึงขั้นรุนแรง เหตุผลประการสำคัญเนื่องจากสังคมไทยยังพอจะมี ‘ทุนทางสังคม’ ที่หล่อเลี้ยงสายสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธและมุสลิม (Suppawannakul, 2017) อย่างไรก็ตาม กอปรกับเหตุการณ์ความรุนแรงในภาคใต้ของไทยและกระแสพุทธชาตินิยมในประเทศเพื่อนบ้าน สถานการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธและชาวมุสลิมได้เปลี่ยนไปในทางที่น่าเป็นห่วงตลอดระยะเวลาห้าปีที่ผ่านมา การศึกษาและทบทวนสถานการณ์ดังกล่าวจึงเป็นประเด็นที่สำคัญสำหรับการสร้างชาติและการอยู่ร่วมกันภายใต้สังคมพหุวัฒนธรรมในศตวรรษที่ 21

งานวิจัยภาคสนามนี้ศึกษาปัญหาความสัมพันธ์แนวราบระหว่างชาวพุทธและชาวมุสลิมในสังคมไทย โดยมุ่งเน้นไปที่การปฏิสัมพันธ์ของคนต่างศาสนิกระหว่างชาวพุทธและชาวมุสลิม การทำความเข้าใจประเด็นด้านอัตลักษณ์และการจัดการ

สถานการณ์ความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม เช่น การสร้างมัสยิด เสียงอาซาน ฮิญาบและข่าวลือที่เกี่ยวกับอิสลามและความรุนแรง ข้อค้นพบประการสำคัญในทุกภูมิภาคชี้ให้เห็นว่าการปรากฏตัวและการแสดงออกทางอัตลักษณ์ของมุสลิมกำลังกลายเป็นเรื่องน่าเป็นห่วง อันนำมาซึ่งความหวาดกลัวระหว่างกัน รวมทั้งการสร้างระยะห่างและการเป็นปฏิปักษ์ต่อกันมากขึ้น

บทความนี้เริ่มต้นด้วยการฉายให้เห็นประเด็นปัญหาพื้นฐานที่เกี่ยวกับความเข้าใจแบบเหมารวม หลังจากนั้นได้จำแนกพื้นที่ตามสถานการณ์ออกเป็นสามระดับ (พื้นที่ตึงเครียด พื้นที่สันติ และพื้นที่รุนแรง) และชี้ให้เห็นว่าแต่ละพื้นที่มีลักษณะไม่เหมือนกัน นอกจากนั้น ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าโลกออนไลน์และโลกออฟไลน์นั้นมีการทำงานและมีผลกระทบกับชีวิตผู้คนแตกต่างกัน กล่าวคือ ในขณะที่โลกประจำวันแห่งความเป็นจริงไม่ได้เลวร้ายเหมือนกับโลกเสมือนจริง การปฏิสัมพันธ์ประจำวันระหว่างชาวพุทธและมุสลิมโดยส่วนใหญ่ในชุมชนยังคงดำเนินไปได้ด้วยดี ยกเว้นในกรณีสามจังหวัดชายแดนใต้ ซึ่งยังคงประเด็นทางด้านอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และศาสนาที่เข้มข้นเมื่อเปรียบเทียบกับมุสลิมในภาคอื่นๆ การปรับตัวของมุสลิมเข้าสู่ความเป็นไทยในพื้นที่ ‘สันติ’ และ ‘ตึงเครียด’ ไม่ได้มีปัญหาในเชิงอัตลักษณ์เท่ากับชาวมลายูมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนใต้ ด้วยเหตุนี้ การปรับตัวของมุสลิมอาจจะไม่ได้ยึดติดกับอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์และศาสนาเท่ากับบริบทที่พวกเขาอาศัยอยู่ ดังนั้น บริบทของมุสลิมชนส่วนใหญ่มากับบริบทมุสลิมชนส่วนน้อยถือเป็นปัจจัยสำคัญในการปรับตัวให้เข้ากับชุมชนและจินตกรรมความเป็นชาติของชาวไทยมุสลิม

ปัญหาพื้นฐาน

งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาปัญหามุสลิมชนกลุ่มน้อยในสังคมไทย ปัญหาพื้นฐานที่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวพุทธและมุสลิม หรือ “กระแสความหวาดกลัวอิสลาม” ในประเทศไทย เกิดจากความเข้าใจแบบเหมารวมว่าชาวมุสลิมมีลักษณะเหมือนกันในทุกมิติ เช่น มุสลิมกลุ่มหนึ่งในสามจังหวัดชายแดนใต้ต่อต้านรัฐไทยโดยการใช้ความรุนแรง หรือมุสลิมกลุ่มหนึ่งใช้ความรุนแรงในการตอบโต้นโยบายต่างประเทศของ

สหรัฐอเมริกา การใช้ความรุนแรงของมุสลิมกลุ่มนี้ทำให้หลายคนเข้าใจแบบเหมารวมว่ามุสลิมกลุ่มอื่นๆ ก็มีลักษณะเดียวกัน และนำไปสู่การให้ความหมายว่าอิสลามเท่ากับ ความรุนแรงและมุสลิมเท่ากับผู้ก่อการร้าย การเหมารวมยังนำไปสู่การสร้าง ความหมาย และเรื่องเล่าใหม่ว่า “มุสลิมคือภัยอันตราย” ความหมายในลักษณะดังกล่าวแพร่สะพัดไปทั่วประเทศและมักจะเกิดจากความเข้าใจว่า แม้มุสลิมทุกคนไม่ใช่ผู้ก่อการร้าย แต่ผู้ก่อการร้ายทุกคนคือมุสลิม ตรรกะดังกล่าวไม่เพียงแค่มิถูกต้องแต่กลับถูกพิสูจน์ผ่าน เหตุการณ์ต่างๆ แล้วว่าการใช้ความรุนแรงและการเป็นผู้ก่อการร้ายนั้นไม่จำเป็นต้อง ยึดโยงกับศาสนาอิสลามเท่านั้น (Beyrer & Kamarulzaman, 2017; Jerryson, 2009; Jerryson & Juergensmeyer, 2010; Jerryson, 2012; McCargo, 2009; Yusuf, 2018) ความเข้าใจแบบเหมารวมในลักษณะดังกล่าวจึงเป็นปัญหาพื้นฐานในการอยู่ ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม

ความเข้าใจแบบเหมารวมยังทำให้เกิด “ความกลัว” และง่ายต่อการทำให้ มุสลิมมีความเป็นอื่นในสังคมไทย ยกตัวอย่างเช่น การต่อต้านการก่อสร้างมัสยิดใน ภาคเหนือในช่วงแรกๆ เกิดจากความหวาดกลัวว่ามุสลิมจะนำความรุนแรงมาสู่ชุมชน มุสลิมจะอพยพเข้ามาสู่ชุมชนและจะเกิดความขัดแย้งขึ้น ความกลัวเหล่านี้ถูกสร้างมา จากการรับรู้ข่าวสารผ่านสื่อต่างๆ และการปลุกระดมเกี่ยวกับสถานการณ์ความรุนแรง ในภาคใต้โดยเชื่อมโยงความหมายของความเป็นมุสลิมไปสู่ความเป็นอื่นและความน่า กลัว ดังนั้น การต่อต้านมุสลิมจึงดูมีความชอบธรรมตราบดีที่ความเข้าใจแบบเหมารวม ทำงานได้ดีและไม่ถูกตั้งคำถาม อย่างไรก็ตาม จากการสังเกตเบื้องต้นพบว่าการเหมา รวมในลักษณะดังกล่าวปรากฏในพื้นที่ออนไลน์มากกว่าพื้นที่ออฟไลน์ ดังจะเห็นได้จาก สถานการณ์ในบางพื้นที่ที่ชี้ให้เห็นว่าเมื่อมุสลิมเข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ในชุมชนและมี มัสยิด ความเป็นจริงในโลกออฟไลน์ (offline) กลับแตกต่างจากกระแสความหวาดกลัว ที่เกิดขึ้นในโลกออนไลน์ (online) การเกิดขึ้นของมัสยิดและการเข้ามาของมุสลิมไม่ได้ เป็นปัจจัยที่นำไปสู่การสร้าง ความแตกแยกและความขัดแย้งในชุมชนเสมอไป

งานวิจัยชิ้นนี้ต้องการตั้งคำถามกับความเข้าใจแบบเหมารวมแบบตายตัว โดย ชี้ให้เห็นว่า สังคมมุสลิมในประเทศไทยไม่ได้มีความเป็นหนึ่งเดียวแบบตายตัว (non-

monolithic) ไม่ว่าในทางภาษาชาติพันธุ์ รากเหง้า และคติทางศาสนา (Jitmond, 1988) การมองสังคมมุสลิมเป็นหน่วยเดียวกันไม่ได้เป็นเรื่องอันตรายแต่การเป็นหน่วยเดียวกันไม่ได้หมายความว่าพวกเขาไม่มีความแตกต่างหลากหลายภายในและไม่มีพลวัต ดังนั้น การจะก้าวข้ามปัญหาพื้นฐานดังกล่าวนั้นจำเป็นต้องเข้าใจความแตกต่างหลากหลายที่อยู่ในกลุ่มมุสลิมไปพร้อมๆ กับพลวัตที่เกิดขึ้นในสังคม ผู้วิจัยจึงลงสำรวจความคิดและทัศนคติของชาวพุทธและมุสลิมในจังหวัดต่างๆ ทั่วประเทศเกี่ยวกับอัตลักษณ์และประสบการณ์ของพวกเขาในสังคมต่างวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธและมุสลิม รวมทั้งข้อเสนอเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันในอนาคต

ในปี 2018 ปาตานีฟอรัมได้จัดพิมพ์รายงานเรื่อง “สัญญาณความหวาดกลัวอิสลามในสังคมไทย” โดยมีข้อค้นพบเบื้องต้นว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวได้เกิดขึ้นจริงในสังคมไทยตลอดระยะเวลาสิบปีที่ผ่านมา (Pathan, 2018) การลงสำรวจพื้นที่ทั้งสี่ภาคในครั้งนี้นอกจากจะรับฟังข้อคิดเห็นเกี่ยวกับข้อค้นพบข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยยังต้องการศึกษาโจทย์ที่สำคัญเพิ่มเติมอีกประการ คือ เราสามารถจัดประเภทพื้นที่ต่าง ๆ ของความขัดแย้งได้อย่างไร และอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่และความขัดแย้งได้อย่างไร อีกทั้งเหตุใดที่ประเด็นด้านอัตลักษณ์ทางศาสนาจึงมีนัยยะสัมพันธ์ (relevant) ในความขัดแย้งระหว่างพุทธและมุสลิมเพิ่มมากขึ้น

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ทั้งสี่ภาคตั้งแต่ปี 2016 เพื่อศึกษากระแสความหวาดกลัวอิสลามในประเทศไทย ซึ่งในปีที่ผ่านมา ผู้วิจัยกับองค์กรปาตานีฟอรัมได้ร่วมกันเก็บข้อมูลในจังหวัดสงขลา นครศรีธรรมราช พระนครศรีอยุธยา กรุงเทพฯ เชียงใหม่ เชียงราย น่าน อุตรดิตถ์ ขอนแก่น ผู้วิจัยทำงานร่วมกับผู้ช่วยนักวิจัยชาวพุทธและชาวมุสลิม หญิงและชาย การเก็บข้อมูลในครั้งนี้ต้องการสำรวจสถานการณ์และความสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธและชาวมุสลิมในพื้นที่สำคัญของประเทศไทยเพิ่มเติมต่อยอด โดยแบ่งการลงพื้นที่ออกเป็นสี่ภาค ประกอบด้วย ภาคใต้ ภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน)

สำหรับพื้นที่การสำรวจนั้น บางจังหวัดเป็นพื้นที่ที่เคยลงสำรวจแล้ว บางจังหวัดเป็นพื้นที่ใหม่ เหตุผลในการเลือกจังหวัดในครั้งนี้เพื่อต้องการรับทราบ

สถานการณ์เพิ่มเติมต่อจากการศึกษาในปีที่ผ่านมา โดยพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นจังหวัดที่เคยมีข่าวเกี่ยวกับประเด็นความขัดแย้งระหว่างชาวพุทธและมุสลิม สำหรับพื้นที่ใหม่นั้นเป็นส่วนขยายของหน่วยการศึกษาในการทำความเข้าใจประเด็นพุทธ-มุสลิมให้ครอบคลุมมากขึ้น โดยเฉพาะในภาคใต้ ดังนั้น แต่ละภาคจะมีจังหวัดตัวแทนภาคละสองจังหวัด ดังนี้ ภาคใต้ประกอบด้วยภูเก็ตและปัตตานี ภาคเหนือประกอบด้วยเชียงใหม่และเชียงราย ภาคกลางประกอบด้วยกรุงเทพฯ และชลบุรี ภาคตะวันออกเฉียงเหนือประกอบด้วยขอนแก่นและอุดรธานี

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่ม (group interview) และสัมภาษณ์เชิงลึกรายบุคคล (in-depth interview) การสัมภาษณ์กลุ่มประกอบด้วยผู้เข้าร่วมจากชาวพุทธและชาวมุสลิม โดยแบ่งออกเป็นสองช่วง ช่วงเช้าเป็นการสัมภาษณ์กลุ่มมุสลิม ช่วงบ่ายเป็นการสัมภาษณ์กลุ่มพุทธ ทั้งสองกลุ่มมีอายุ 15-60 ปี เพศชายและหญิง มีระดับการศึกษาตั้งแต่มัธยมต้นถึงปริญญาเอก ประกอบอาชีพ ข้าราชการ นักการเมือง นักวิชาการ ผู้นำศาสนา ผู้ประกอบการ แม่บ้าน นักกิจกรรม นักข่าว และผู้รับจ้างทั่วไป โดยผู้เข้าร่วมของแต่ละกลุ่มมีประมาณ 30-40 คน ผู้วิจัยเก็บข้อมูลในปี 2018 ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม ถึง เดือนธันวาคม โดยสรุป ผู้วิจัยเก็บข้อมูลจาก 4 ภูมิภาค 8 จังหวัด รวม 16 กลุ่มจากผู้เข้าร่วมที่เป็นพุทธและมุสลิมทั้งหมด 480 คน

การพูดคุยและสัมภาษณ์ประกอบด้วยประเด็นที่เกี่ยวกับอัตลักษณ์ความเป็นพุทธและมุสลิม ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างพุทธและมุสลิม ประสบการณ์ที่ประสบอันเกิดมาจากอัตลักษณ์ด้านศาสนาและชาติพันธุ์ เหตุการณ์ความขัดแย้งและประเด็นที่เปราะบาง การกระทบกระทั่งและความร่วมมือระหว่างกลุ่มพุทธและมุสลิม ความอึดอัดใจและเรื่องเล่าของแต่ละกลุ่มที่เกี่ยวกับกลุ่มตรงข้าม รวมทั้งข้อเสนอแนะสำหรับการอยู่ร่วมกันของชาวพุทธและมุสลิม

พุทธ-มุสลิม: พื้นที่ซับซ้อนของสังคมเรา

สังคมไทยประกอบด้วยผู้คนจากหลายชาติพันธุ์และศาสนา มีงานวิจัยที่ระบุอย่างชัดเจนว่าสังคมไทยประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ไม่น้อยกว่า 62 กลุ่ม (Premsrirat et al, 2004) และชาวไทยพุทธที่นับถือศาสนานั้นเป็นประชากรชนส่วนใหญ่ ในขณะที่ชาวมุสลิมเป็นส่วนน้อยที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์การสร้างชาติตั้งแต่สมัยอาณาจักรอยุธยา ทั้งพุทธและมุสลิมได้ร่วมกันสร้างบ้านแปงเมืองมาด้วยกัน อีกทั้งยังเสียสละเลือดเนื้อในการรักษาชาติบ้านเมืองไทยอย่างเป็นที่ประจักษ์ (Najjamnong, 2016; Tuansiri, 2015; Tuansiri & Koma, 2018) ในอดีต ความเป็นพุทธและมุสลิมไม่ใช่ประเด็นน่าเป็นห่วง เพราะมุสลิมในสังคมสยามปรับตัวเข้ากับบริบทได้เป็นอย่างดี อีกทั้งมุสลิมจำนวนมากก็เป็นคนสยามที่มีพื้นถิ่นดั้งเดิมมาแต่โบราณและมีบรรพบุรุษเดียวกัน หลายพื้นที่ทั้งในภาคใต้และภาคกลางพี่น้องชาวพุทธและมุสลิมยังนับถือบรรพบุรุษเชื้อสายเดียวกัน อีกทั้งยังทำพิธีรำลึกถึงบุคคลเหล่านั้นร่วมกันอีกด้วย

พื้นที่และสังคมของไทยน่ากังวลมากขึ้นเนื่องจากปัจจัยหลายประการ ทั้งภายนอกและภายใน สำหรับปัจจัยภายนอกประกอบด้วยการเติบโตของกระแสอิสลามสุดโต่งและก่อการร้ายในโลกตะวันตกก่อให้เกิดการทำสงครามก่อการร้ายของสหรัฐอเมริกากับโลกมุสลิมในเวลาต่อมา การเติบโตของกระแสฟื้นฟูอิสลามในโลกมุสลิม การเติบโตของกระแสพุทธชาตินิยมในประเทศเพื่อนบ้าน และกระแสความหวาดกลัวอิสลามในโลกตะวันตก สำหรับปัจจัยภายในประกอบด้วย เหตุการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนใต้ การเติบโตของกระแสฟื้นฟูอิสลามและกระแสพุทธชาตินิยมในประเทศไทย อีกทั้งการเข้ามาของทุนหรือองค์กรข้ามชาติเพื่อสนับสนุนอิสลามในประเทศไทย ปัจจัยเหล่านี้ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบสร้างสังคมไทยใหม่ตั้งแต่การปฏิวัติอิสลามในประเทศอิหร่าน¹

¹ การปฏิวัติอิสลามในอิหร่านในปี 1979 ส่งผลให้เกิดการตื่นตัวของมุสลิมทั่วโลก รวมถึงมุสลิมในประเทศไทยด้วย

ชาวพุทธและมุสลิมจากที่เคยอยู่ด้วยกันแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยเริ่มสร้างระยะห่างระหว่างกลุ่มมากขึ้นอันเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการอีกเช่นกัน ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจที่ดีขึ้นทำให้กลุ่มพุทธและมุสลิมลดการพึ่งพาอาศัยกันมากขึ้น ยกตัวอย่างเช่น ในอดีต เมื่อมีการจัดงานวัดหรืองานมัสยิด ชุมชนมุสลิมและพุทธมักจะหยิบยืมข้าวของเครื่องใช้จากกันและกัน การพึ่งพาอาศัยกันในลักษณะดังกล่าวทำให้ชุมชนระหว่างศาสนาและชาติพันธุ์มีปฏิสัมพันธ์กันในทางสังคม อีกทั้งยังเป็นการสร้างทุนทางสังคมอีกด้วย จากการลงพื้นที่ในจังหวัดชลบุรีซึ่งเป็นพื้นที่สันติ จากการศึกษาพบว่าเมื่อทั้งสองชุมชนมีกำลังทางเศรษฐกิจที่เพียงพอ พวกเขาเลือกที่จะจัดซื้ออุปกรณ์และข้าวของเครื่องใช้เป็นของตัวเองโดยลดการพึ่งพาอาศัยกันอย่างในอดีต อย่างไรก็ตามเรายังพบว่า วัดกับมัสยิดในหลายพื้นที่ที่อยู่ติดกันยังมีทุนทางสังคมที่สามารถพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันได้ อาทิเช่น การร่วมกันใช้สถานที่จอดรถในงานเทศกาลของศาสนาพุทธและอิสลามทั้งในวัดและมัสยิด

นอกจากปัจจัยด้านเศรษฐกิจแล้ว ปัจจัยด้านการศึกษาก็มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่ากัน ในอดีตชุมชนมุสลิมนิยมส่งลูกหลานไปเรียนโรงเรียนรัฐ การคลุกคลีของเยาวชนพุทธและมุสลิมในโรงเรียนรัฐซึ่งเป็นพื้นที่กลางทำให้เยาวชนของสองศาสนาสามารถสร้างสายสัมพันธ์ของความเป็น “เพื่อน” ตั้งแต่วัยเยาว์ อีกทั้งยังทำให้เยาวชนเหล่านั้นเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมในความแตกต่างระหว่างกัน การปรับตัวและความคุ้นเคยในวัยเด็กของชาวพุทธและมุสลิมทำให้พวกเขาเข้าใจซึ่งกันและกัน มีความเอื้ออาทรและมีความซื่อสัตย์ต่อกัน อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน เราพบว่าชุมชนมุสลิมในจังหวัดต่าง ๆ โดยเฉพาะในภาคใต้และภาคใต้ตอนล่างเริ่มสร้าง “พื้นที่เหมาะสม” ให้กับตัวเองมากขึ้น ปรากฏการณ์การเติบโตของโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามถือเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างพื้นที่ใหม่ในชุมชน แต่การสร้างโรงเรียนมิได้หมายถึงการสร้างสิ่งก่อสร้างใหม่เท่านั้น แต่ยังเป็นการสร้างพื้นที่ใหม่ทางจินตนาการและความคิดอีกด้วย ในด้านหนึ่งโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาทำหน้าที่ในการสร้างความตระหนักในความเป็นมุสลิม แต่ในอีกด้านหนึ่งเป็นการขยายพื้นที่ที่เหมาะสมและลดความสำคัญ

ของโรงเรียนรัฐในฐานะพื้นที่กลางลง² ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากปรากฏการณ์ดังกล่าวคือการหดตัวของพื้นที่กลางและโอกาสที่เยาวชนของสองศาสนาสามารถมีปฏิสัมพันธ์กันเมื่อโอกาสในพื้นที่สาธารณะหดตัว โอกาสการสร้าง “ความเป็นเพื่อน” ระหว่างพุทธและมุสลิมก็หดตัวลงไปด้วย

การสร้างพื้นที่ที่เหมาะสมไม่ได้มีผลกระทบกับขนาดของพื้นที่กลางระหว่างสองชุมชนเท่านั้น แต่การศึกษาแบบเฉพาะกลุ่มยังสร้างพื้นที่ทางความคิดแบบเฉพาะกลุ่มอีกด้วย การลงพื้นที่ในสี่ภูมิภาคทำให้เราทราบว่าการศึกษาแบบเฉพาะกลุ่มเปิดโอกาสให้มีการปลูกฝังความเป็นปึกแผ่นต่อกลุ่มอื่นได้ง่าย ตัวอย่างเช่น การขโมยของจากคนต่างศาสนาไม่บาป การเผยแพร่แนวคิดความเป็นใหญ่ทางชาติพันธุ์และศาสนาของตน และการสร้างศัตรูของชาวพุทธผ่านวาทกรรม “มุสลิมจะครองชาติ” เป็นต้น พื้นที่ทางความคิดเฉพาะกลุ่มในลักษณะดังกล่าวไม่เพียงจะสร้างอคติเกิดขึ้นในใจของเยาวชนของทั้งสองศาสนาแล้ว ยังเป็นกำแพงทางความคิดในการทำงานร่วมกันระหว่างสองชุมชนอีกด้วย ดังนั้น โรงเรียนรัฐซึ่งทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางที่เชื่อมระหว่างสองชุมชนทางศาสนาจำเป็นต้องเข้าใจบทบาททางสังคมในข้อนี้และไม่ควรสร้างเงื่อนไขให้ความหลากหลายในโรงเรียนลดลง หากมิฉะนั้น พื้นที่กลางระหว่างสองชุมชนศาสนาก็จะยิ่งหดตัวมากขึ้นและระยะห่างระหว่างพุทธและมุสลิมก็จะยิ่งขยายตัวมากขึ้นตามไปด้วย

ผลการศึกษาจากการเก็บข้อมูลในครั้งนี้ชี้ให้เห็นพื้นที่ 3 ลักษณะที่แตกต่างกันดังต่อไปนี้

1. พื้นที่ตึงเครียด หมายถึง พื้นที่ที่เคยมีการเผชิญหน้ากันระหว่างชาวพุทธและมุสลิม อันเนื่องมาจากความขัดแย้ง ความไม่ลงรอยกันในเรื่องค่านิยม ความอคติ และความหวาดกลัวต่อกัน เช่น การเดิน

² หมายเหตุ การลดความนิยมต่อโรงเรียนรัฐในต่างจังหวัดอาจมาจากปัญหาของโรงเรียนรัฐที่ไม่ปรับตัวให้เข้ากับความต้องการของชุมชน นอกจากนั้นอาจเกิดมาจากความไม่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการจัดการเรียนการสอน รายงานฉบับนี้ไม่ได้ศึกษาเจาะลึกในประเด็นดังกล่าว

ประท้วงต่อต้านการสร้างมัสยิดในภาคเหนือ การต่อต้านการใส่ฮิญาบ เป็นต้น

2. พื้นที่สันติ หมายถึง พื้นที่ที่ยังไม่พบความขัดแย้งรุนแรงระหว่างชาวพุทธและมุสลิม โดยเบื้องต้นมีข้อสมมุติฐานว่าเป็นพื้นที่ที่ชาวพุทธและมุสลิมอยู่ด้วยกันแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย รอมชอม ปราศจากความรุนแรง หากจะขัดกันก็ขัดกันแบบฉันทมิตร³
3. พื้นที่รุนแรง หมายถึง พื้นที่ที่เคยมีความขัดแย้งและความรุนแรงถึงตายระหว่างชาวพุทธและมุสลิม เช่น ความรุนแรงถึงตายที่เกิดขึ้นในสามจังหวัดชายแดนใต้ ซึ่งมีทั้ง พระ โต๊ะอิหม่าม ผู้นำทางศาสนา ขวรวาสและประชาชนพุทธและมุสลิม เป็นเหยื่อและเป้าหมายของความรุนแรงในแนวราบ

1.) พื้นที่ตึงเครียด

พื้นที่ตึงเครียดมีลักษณะต่อไปนี้ (1) มีชาวพุทธเป็นชนส่วนใหญ่และชาวมุสลิมเป็นชนส่วนน้อย (2) มีการก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างใหม่ที่มีสัญลักษณ์ของมุสลิม (3) มีกลุ่มเครือข่ายพุทธชาตินิยมที่เข้มแข็ง (4) มีการทำงานของกลุ่มเครือข่ายฟื้นฟูอิสลาม (5) ไม่มีกลุ่มขบวนการชาตินิยมมลายู ในการศึกษาครั้งนี้พื้นที่ที่เคยมีเหตุตึงเครียดประกอบด้วย จังหวัดภูเก็ต เชียงใหม่ เชียงราย กรุงเทพฯ อุตรดิตถ์ และขอนแก่น โดยแบ่งเป็นภาคใต้ 1 จังหวัด ภาคเหนือ 2 จังหวัด ภาคกลาง 1 จังหวัด และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 1 จังหวัด กล่าวคือ จำนวน 6 จาก 8 จังหวัดที่ผู้วิจัยลงพื้นที่ในปี 2018 เป็นจังหวัดที่เคยมีเหตุการณ์ตึงเครียดระหว่างกลุ่มพุทธและมุสลิมซึ่งเป็นพื้นที่ที่ชาวพุทธเคลื่อนไหวคัดค้านแต่ไม่มีการตอบโต้จากชาวมุสลิม มีเพียงแต่จังหวัดภูเก็ตเท่านั้นที่ชาวมุสลิมเคลื่อนไหวตอบโต้แบบตาต่อตาฟันต่อฟัน

³ พื้นที่สันติ ไม่ได้หมายความว่าพื้นที่ที่ไม่มีความขัดแย้ง แต่เป็นการขัดกันแบบคนที่ดีกันและกัน และเหตุการณ์ก็ไม่ลุกลามขยายวงกว้าง

ปัญหาสำคัญของพื้นที่ที่ตั้งเครือข่ายคือการต่อต้านมัสยิด นิคมอุตสาหกรรมฮาลาล เสียงอาชาน และการแต่งกายตามหลักศาสนาอิสลาม ในพื้นที่ที่มุสลิมเป็นชนกลุ่มน้อย ปัญหาระหว่างพุทธและมุสลิมไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นเสมอแต่กรณีที่เกิดขึ้นในภาคเหนือ และอีสานนั้นมีสาเหตุมาจากการปัญหาด้านกระบวนการทางสังคม ไม่ใช่ประเด็นทาง ศาสนาในตัวเอง การต่อต้านการสร้างมัสยิดในภาคเหนือและที่อำเภอแม่ชะจานนั้น ถูกอธิบายว่า เกิดจากความไม่คุ้นเคยระหว่างชาวมุสลิมที่มาใหม่และชาวพุทธในพื้นที่ (Suphunchitwana, 2018) แต่จากการสำรวจความคิดเห็นของมุสลิมในจังหวัด เชียงราย ผลการศึกษาพบว่าผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่มองว่าการก่อตั้งมัสยิดที่อำเภอ แม่ชะจานนั้นทำผิดธรรมเนียมของการอยู่ร่วมกัน มุสลิมเชียงรายเห็นว่าการสร้างมัสยิด เป็นเรื่องดี แต่การสร้างที่ผิดขั้นตอนเป็นเรื่องไม่ดี พวกเขาอธิบายว่ามุสลิมในเชียงราย เริ่มตั้งชุมชนและปฏิสัมพันธ์กับชุมชนก่อนการสร้างศาสนสถาน เมื่อเป็นที่ไว้วางใจในสังคม แล้วก็เริ่มสร้าง “บาแล” สถานที่ขนาดเล็กสำหรับการปฏิบัติศาสนกิจ จากนั้นถ้าหากมี ความจำเป็นในการขยายสถานที่ก็ก่อสร้างมัสยิดขึ้น ฉะนั้น การปฏิสัมพันธ์ การยอมรับ ของคนในชุมชนและกระบวนการทางสังคมจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างชุมชนที่ไม่มี ปัญหา

ดังนั้น ปัญหาการต่อต้านมัสยิดในภาคเหนือและภาคอีสานมีสาเหตุมาจากการ ไม่คำนึงถึงกระบวนการสร้างและมีส่วนร่วมในชุมชนอย่างค่อยเป็นค่อยไป อีกส่วนหนึ่ง มาจากการปลุกระดมของกลุ่มพุทธชาตินิยมในพื้นที่ การสร้างมัสยิดแม่ชะจาน จ. เชียงราย นั้นเกิดจากได้รับเงินทุนจากต่างประเทศ โดยต้องการให้มัสยิดเป็นที่อำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวและผู้สัญจรไปมาระหว่างเชียงใหม่และเชียงราย ผู้ ประท้วงซึ่งถูกปลุกระดมจากผู้นำท้องถิ่นและผู้นำศาสนาให้ตระหนักถึงภัยคุกคามใน อนาคตออกมาเดินประท้วงตามท้องถนนและมีการยื่นหนังสือกับหน่วยงานราชการที่ เกี่ยวข้อง แต่เนื่องจากมัสยิดดำเนินการไปก่อนแล้ว อีกทั้งยังมีการขอความช่วยเหลือ จากมุสลิมในพื้นที่ให้คอยช่วยประสานทำให้การก่อสร้างสำเร็จแบบทุกกลุ่ในที่สุด กรณีของมัสยิดแม่ชะจานน่าจะเป็นบทเรียนที่สำคัญสำหรับมุสลิมในพื้นที่อื่นๆ ที่ ต้องการสร้างมัสยิดหลังใหม่ควรเข้าไปมีส่วนร่วมในชุมชนก่อน อย่างไรก็ดี

ประสบการณ์ของอิหม่ามซึ่งดูแลมัสยิดแม่ชะจานชี้ให้เห็นว่า ในช่วงแรกของการใช้ชีวิตในชุมชนดังกล่าวเป็นเรื่องท้าทายไม่น้อย เนื่องจากต้องต่อสู้กับความอคติและการไม่ให้ความร่วมมือของชุมชนโดยมีฐานการสร้างความหวาดระแวงอยู่ที่วัด แต่การปฏิสัมพันธ์ของอิหม่ามกับชุมชนผ่านกาลเวลาและเหตุการณ์ต่างๆ ก็ทำให้ได้รับการยอมรับมากขึ้นในเวลาต่อมา บทเรียนของมัสยิดแม่ชะจานนอกจากจะพิสูจน์แล้วว่ามุสลิมที่มาจากภาคอื่นสามารถปรับตัวและอยู่ร่วมกับชุมชนได้อย่างปรกติสุข

ลักษณะของพื้นที่ประกอบไปด้วยสองปัจจัยสำคัญ กล่าวคือปัจจัยบวกและปัจจัยเฝ้าระวัง สำหรับปัจจัยบวก ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าการปฏิสัมพันธ์ในสังคมของชุมชนสองศาสนาอยู่ในระดับที่ไม่น่าเป็นห่วงมากนัก โดยเฉพาะชุมชนที่ตั้งรกรากมากว่า 50 ปี ในบางพื้นที่มุสลิมมีบทบาทในบางองค์กรและได้รับการยอมรับจากเพื่อนต่างศาสนา ยกตัวอย่างเช่น สตรีมุสลิมในจังหวัดเชียงรายได้รับเลือกให้เป็นประธานสภาวัฒนธรรมซึ่งมีพระสงฆ์เป็นกรรมการอยู่หลายรูป โรงเรียนของมุสลิมในจังหวัดอุดรธานีได้รับความไว้วางใจจากผู้ปกครองชาวพุทธอย่างต่อเนื่อง และมุสลิมได้รับเลือกให้เป็นนักการเมืองท้องถิ่นในจังหวัดภูเก็ต เป็นต้น

สำหรับปัจจัยเฝ้าระวัง ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า มีการถ่ายทอดเรื่องเล่าและอคติเกี่ยวกับชุมชนต่างศาสนาผ่านการเทศนาธรรมโดยมีองค์กรศาสนาถือบทบาทนำเป็นส่วนใหญ่⁴ โดยส่วนมากจะเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับความเป็นใหญ่ของศาสนาของตนเองและจัดวางศาสนาอื่นให้ดูต่ำต้อยกว่า อีกทั้งยังมีการวาดภาพความเข้าใจว่ามุสลิมเป็นตัวปัญหาและน่ากลัว ผู้ให้สัมภาษณ์ท่านหนึ่งจากภาคอีสานเล่าให้ฟังว่า “มีการปล่อยข้อมูลว่าอิสลามเป็นลัทธิที่จะล้มล้างศาสนาอื่น จนนำไปสู่การขึ้นป้ายชุมชนว่าเป็นชุมชนพุทธร้อยเปอร์เซ็นต์” นอกจากนี้ มุสลิมบางกลุ่มมีความพยายามเพื่อจะ

⁴ สอดคล้องกับการอภิปรายของอาจารย์ท่านหนึ่งจากจังหวัดเชียงใหม่ซึ่งเล่าให้ฟังว่า มีการพบหนังสือเรื่อง “ตาลดีด่าปง” อยู่ที่วัดแห่งหนึ่ง หนังสือดังกล่าวเป็นการนำทฤษฎีสมคบคิดมาสร้างเรื่องราว “จับแพะชนแกะ” ให้มุสลิมดูเป็นกลุ่มคนที่อันตราย เช่น มีแผนยึดครองประเทศไทย เป็นต้น โปรดดูการวิพากษ์หนังสือดังกล่าวได้ที่ (Suasaming, 2553)

สร้างศาสนสถานก่อนการตั้งชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เชียงใหม่ให้ทัศนะว่า “มัสยิดในเชียงใหม่ที่ไม่มีปัญหาส่วนใหญ่มีฐานชุมชนรองรับอยู่แล้ว ที่มีปัญหาส่วนใหญ่คือไม่มีชุมชนรองรับ” มุสลิมท่านหนึ่งจากเชียงรายมีทัศนะคล้ายกันว่า “เรื่องคือผิวดินตอนขนาดมุสลิมในเชียงรายก็ไม่ได้มีการเข้ามาสอบถามกันก่อน รู้อีกทีคือเกิดปัญหาแล้ว” ในขณะที่มุสลิมจากขอนแก่นมองว่า การสร้างมัสยิดต้องสร้างความเข้าใจกับชุมชนก่อน เช่น การทำประชาพิจารณ์หรือขอความเห็นจากความชุมชน เป็นต้น การดำเนินการในลักษณะผิวดินตอนทางสังคมพิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าเป็นชนวนให้เกิดการต่อต้านจากชุมชนท้องถิ่น แม้แต่สำหรับคนมุสลิมด้วยกันที่เห็นด้วยว่า มัสยิดควรมีแต่ก็มองว่ามีความผิดพลาดในเชิงขั้นตอนทางสังคมสัมพันธ์ ที่สำคัญ ปัจจัยที่ควรเฝ้าระวังมากที่สุดในยุคนี้คือ การเติบโตของพุทธชาตินิยมและกลุ่มฟื้นฟูอิสลามแบบเถรตรง ผู้ให้สัมภาษณ์จากจังหวัดขอนแก่นระบุว่า “กลุ่มพุทธที่เข้ามาต่อเติมการต่อต้านคือกลุ่มสมาพันธ์ชาวพุทธแห่งประเทศไทย” อีกทั้งผู้เข้าร่วมชาวพุทธจากเชียงรายเล่าว่า เขาได้ยินเรื่องเล่าเกี่ยวกับมุสลิมจะยึดครองประเทศจากวัด สำหรับทางฝั่งมุสลิม ผู้วิจัยพบผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่ากลุ่มมุสลิมเพื่อสันติเป็นองค์กรที่มีบทบาทสำคัญในการต่อสู้ทางกฎหมายเพื่อสิทธิของมุสลิมภายใต้รัฐธรรมนูญไทย นอกจากนั้น ยังพบว่ากลุ่มอิสลามแนวเถรตรงเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงทศวรรษ 2010 ซึ่งเป็นกลุ่มที่ยึดตามการตีความทางศาสนาตามตัวอักษรและยึดติดกับวัฒนธรรมอาหรับเป็นสำคัญ ในปัจจุบันการเผชิญหน้ากันระหว่างกลุ่มพุทธชาตินิยมกับอิสลามเถรตรงยังไม่เกิดขึ้นมากนัก แต่เมื่อมีการล้ำเส้นกันปฏิกิริยาได้กลับเป็นปรากฏการณ์ที่น่าเป็นห่วงเป็นอย่างยิ่ง เช่น การบริภาษหลักความเชื่อของศาสนาพุทธของคุณโต วีรชน ศรัทธา ยิ่ง ผ่านรายการ “โต-ตาล” ในปี 2018 ในเฟสบุ๊กทำให้มีการวิพากษ์วิจารณ์ทั้งจากชาวพุทธและมุสลิมในโลกออนไลน์อย่างรุนแรง ที่ผ่านมามีแต่ละกลุ่มมีการบริภาษหลักความเชื่อและความน่ากลัวของแต่ละกลุ่มในพื้นที่ของตัวเอง แต่ปัจจุบันโลกออนไลน์ได้ทำให้พื้นที่ภายในกลายเป็นพื้นที่ภายนอกสำหรับการเข้าถึงของทุกคน

อย่างไรก็ดี สถานการณ์โดยรวมของพื้นที่ที่ตึงเครียดในโลกออนไลน์ในปี 2018 ถือว่าไม่น่าเป็นห่วง แต่สถานการณ์ในพื้นที่ออนไลน์กลับน่าเป็นห่วงมากขึ้น สำหรับ

พื้นที่ออฟไลน์ส่วนใหญ่ อย่างเช่น เชียงราย เป็นพื้นที่ที่มีมุสลิมตั้งรกรากมาเป็นเวลานาน มีการปฏิสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง เหตุการณ์ถ้ำหลวงเป็นตัวอย่างหนึ่งที่มุสลิมเชียงราย ได้เข้าไปช่วยเหลือและสนับสนุนในด้านต่างๆ ผู้เข้าร่วมท่านหนึ่งเล่าให้ฟังอย่างภาคภูมิใจว่าอาหารมุสลิมที่เขาบริจาคช่วยเหลือทีมงานค้นหาทีมหมูป่าได้รับเสียงตอบรับที่ดี อย่างไรก็ดีในบางจังหวัด เช่น กรุงเทพฯและเชียงใหม่ กลับพบว่าในปีที่ผ่านมามุสลิมยังคงตกเป็นเป้าหมายในการโจมตีด้วยประทุษร้ายและการดิสเครดิต ตัวอย่างเช่น ผู้เข้าร่วมอภิปรายท่านหนึ่งเล่าให้ฟังว่าเขาถูกด่าทอจากคนแปลกหน้าที่ใช้ถนนร่วมกันในขณะที่จอดรถรอไฟเขียวที่สี่แยกแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงใหม่โดยตะโกนว่าให้เขากลับไปประเทศของตัวเอง เหตุการณ์เกิดขึ้นเนื่องจากวันนั้นเป็นวันที่เขาใส่ชุดที่แสดงอัตลักษณ์แบบมุสลิม ในทำนองคล้ายกันผู้หญิงท่านหนึ่งเล่าให้ฟังว่าเขาเคยถูกคนแปลกหน้าดึงผ้าคลุมผมในกรุงเทพฯ ภาพเหตุการณ์ทั้งหมดข้างต้นชี้ให้เห็นภาพที่ย้อนแย้งพอสมควร กล่าวคือ ใน “พื้นที่ตึงเครียด” ด้านหนึ่งมุสลิมแสดงให้เห็นว่าพวกเขายังมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับชาวพุทธ แต่อีกด้านหนึ่งมุสลิมก็ตกเป็นเหยื่อของการคุกคามจากคนแปลกหน้าเช่นกัน

2.) พื้นที่สันติ

ลักษณะของพื้นที่สันติคือ มีชาวพุทธเป็นชนส่วนใหญ่และมุสลิมเป็นชนส่วนน้อย⁵ มีการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างชุมชน ไม่มีกลุ่มเครือข่ายพุทธชาตินิยมที่เข้มแข็ง ปฏิบัติการ และไม่มีกลุ่มขบวนการชาตินิยมมลายู “พื้นที่สันติ” ไม่ได้หมายความว่าพื้นที่ดังกล่าวจะปลอดภัยจากความขัดแย้งระหว่างพุทธและมุสลิมเสมอไป แต่ในการลงพื้นที่ครั้งนี้ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าพื้นที่ดังกล่าวยังไม่เคยมีเหตุการณ์การกระแทกกระแทงที่รุนแรงระหว่างชาวพุทธและมุสลิม จากจำนวน 8 จังหวัดที่ทำการสำรวจ มีเพียงชลบุรีจังหวัดเดียวที่กล่าวได้ว่าเป็นพื้นที่ปลอดภัย เนื่องจากว่าชุมชนพุทธ

⁵ จังหวัดสตูลถือเป็นข้อยกเว้น กล่าวคือ เป็นจังหวัดเดียวที่มีมุสลิมเป็นชนส่วนใหญ่แต่ไม่มีปัญหาความรุนแรงระหว่างกลุ่มพุทธและมุสลิม

และมุสลิมต่างอยู่ร่วมกันแบบถ้อยทีถ้อยอาศัย ยกตัวอย่างเช่น เมื่อมีการจัดงานมัสยิด ชาวมุสลิมก็จะไปเยี่ยมอุปรณ์ที่จำเป็นมาจากวัดที่อยู่ใกล้เคียง และเมื่อมีงานวัดพี่น้องชาวพุทธก็มีเยี่ยมอุปรณ์ต่างๆ จากมัสยิด นอกจากการหยิบยืมแล้วพวกเขายังช่วยทำกิจกรรมกันด้วย การช่วยเหลือกันในลักษณะดังกล่าวดำเนินมาตั้งแต่อดีต โต๊ะอิหม่ามและชาวบ้านจากมัสยิดในชุมชนพนสนิมคม จังหวัดชลบุรียืนยันว่าพวกเขาต่างให้เกียรติซึ่งกันและกัน ในทำนองเดียวกันบรรยากาศการเป็นอยู่ของนักศึกษาพุทธและมุสลิมในมหาวิทยาลัยบูรพา ก็ไม่มีเหตุความขัดแย้งปรากฏให้เห็น

อย่างไรก็ดี จากการสอบถามชาวบ้านและผู้นำศาสนาในชุมชนพนสนิมคม การหยิบยืมข้าวของเครื่องใช้ระหว่างชุมชนในลักษณะข้างต้นไม่เป็นที่ปฏิบัติแล้ว เนื่องจากในปัจจุบันแต่ละชุมชนมีศักยภาพในการจัดหาอุปรณ์ต่างๆ ที่จำเป็นได้ด้วยตัวเองโดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยกันเหมือนในอดีต โดยเฉพาะในปี 2018 โต๊ะอิหม่ามของมัสยิดแห่งหนึ่งในพนสนิมคมบอกว่า ปีนี้เป็นปีแรกที่เรายังไม่ได้พึ่งพาชุมชนชาวพุทธเหมือนในอดีต เพราะเรามีทุนทรัพย์ที่เพียงพอในการจัดซื้อ ชาวบ้านและอิหม่ามคนเดิมจากชุมชนยืนยันว่าทำไมได้ไปเยี่ยมไม่ใช่เพราะมีเรื่องทะเลาะกัน แต่เพราะว่าเราสามารถจัดซื้อเองได้แล้ว นอกจากนั้น ในปีเดียวกันชุมชนกำลังจัดตั้งโรงเรียนสอนศาสนาอิสลามเป็นแห่งแรก ผู้ที่เกี่ยวข้องให้ข้อมูลว่า การก่อตั้งโรงเรียนใหม่ไม่ได้นำไปสู่การต่อต้านของพี่น้องชาวพุทธในพื้นที่ เมื่อพิจารณาบริบทของชุมชนทำให้พบว่าชุมชนตั้งมาก่อนและมีการปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกในชุมชนพุทธ ต่อมาศาสนสถานและโรงเรียนศาสนาก็ก่อสร้างขึ้นมาทีหลัง และสามารถก่อตั้งได้โดยไม่มีการต่อต้านจากชุมชนชาวพุทธแต่อย่างใด

กรณีดังกล่าวชี้ให้เห็นว่ากระบวนการก่อสร้างทางสังคมมีความสำคัญกับการต่อต้านและความเป็นมิตร ในกรณีที่ชาวมุสลิมเข้าไปตั้งรกรากและมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนก่อนที่จะก่อสร้างสถานที่ทางศาสนาทำให้ภาพของความเป็นคนมุสลิมไม่ได้มีความเป็นอื่น ชาวบ้านท่านหนึ่งเล่าให้ฟังว่าเขาใช้ชีวิตในอำเภอนพนสนิมคมโดยแต่งตัวแบบมุสลิมเป็นประจำ (เช่น ใส่หมวกและชุดยาวสีขาว) โดยไม่มีปัญหา แม้แต่ในบางคราวก็ไปติดต่อราชการโดยการใส่ชุดที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์แบบมุสลิม (ชุดโต๊ป) ในทำนองเดียวกันนักศึกษาศรีมูสลิมในมหาวิทยาลัยบูรพา ก็ยืนยันว่าการแต่งกายตาม

หลักการศาสนาอิสลามไม่ทำให้เกิดปัญหาและการต่อต้านจากกลุ่มเพื่อน ดังนั้นการสร้างควมคุ้นเคยผ่านการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนโดยเฉพาะในชีวิตประจำวันทำให้ผู้คนต่างศาสนาเกิดความเป็นมิตร เมื่อมีความเป็นมิตรความหวาดระแวงก็ลดน้อยลง ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า “ชาวมุสลิมในพนัสนิคมย้ายมาจากหนองจอก กรุงเทพฯ ส่วนชาวพุทธก็ย้ายมาจากที่อื่น ทั้งสองชุมชนก็ไปมาหาสู่กัน เยี่ยมเยียนกัน ทุกวันนี้ยังไม่เคยมีความขัดแย้งระหว่างมุสลิมกับชาวพุทธเลย”

การอยู่ร่วมกันระหว่างชาวพุทธและมุสลิมมิได้หมายความว่าพวกเขาไม่ต้องต่อรองอะไรจากกัน มุสลิมในชลบุรีมิได้ทำอะไรตามอำเภอใจโดยไม่คำนึงถึงเสียงเรียกร้องจากชุมชนข้างเคียง สำหรับมุสลิมการอาซานเป็นกิจวัตรทางศาสนาที่ต้องกระทำวันละห้าครั้งเพื่อเชิญชวนให้มุสลิมมาละหมาดร่วมกันที่มัสยิด การใช้เสียงจากลำโพงจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีปฏิบัติศาสนากิจ ซึ่งอาจจะรบกวนผู้ที่ไม่นับถือศาสนาอิสลามได้ ชาวมุสลิมชลบุรีเล่าให้ฟังว่าพวกเขามีทางออกแบบบรอมคอม บัวไม่ช้ำ น้ำไม่ขุ่น “เวลาเขาจัดงานแล้วมีเสียงอาซาน เขาก็หรีเสียงให้ ในช่วงละหมาดตะรอเวียะในเดือนรอมฎอน (การละหมาดพิเศษในช่วงค่ำคืนในเดือนที่ต้องถือศีลอด) ก็มีคนต่างศาสนิกฝากมาบอกว่าให้เบาเสียงละหมาด เราก็เปลี่ยนมาใช้เสียงภายในแทน [เสียงลำโพง]” ชาวบ้านท่านหนึ่งเล่าให้ฟัง

การที่จะสร้างพื้นที่ปลอดภัยให้เกิดขึ้นระหว่างสองชุมชนทางศาสนาจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงการสร้าง “ทุนทางสังคม” ให้กับเยาวชนของทั้งสองศาสนา การเป็นเพื่อนกันตั้งแต่ยังเยาว์วัยสามารถเป็นสายใยให้กับพื้นที่ปลอดภัยในอนาคต นักศึกษาชาวพุทธจากมหาวิทยาลัยบูรพาหลายคนมีเพื่อนเป็นชาวมุสลิมมาก่อน เมื่อให้เล่าถึงประสบการณ์กับชาวมุสลิมพวกเขานึกถึงความทรงจำที่ดีครั้งเคยเรียนด้วยกันในระดับมัธยมปลาย บางคนเคยรับข่าวสารเกี่ยวกับความหวาดกลัวอิสลามแต่เมื่อได้มารู้จักกับมุสลิมความหวาดกลัวก็หายไป “พอเรารู้จักคนสามจังหวัดจริง ๆ ก็ดีกว่าที่คิด” ชาวพุทธจากชลบุรีท่านหนึ่งยอมรับ ดังนั้น หากการสร้างสะพานระหว่างศาสนาเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับมุสลิมชนกลุ่มน้อยในเมืองไทย การสร้างและรักษาพื้นที่กลางระหว่างชุมชนพุทธและมุสลิมควรเป็นแนวทางในการส่งเสริมการอยู่ร่วมกันและลดอคติต่อกัน

เมื่อชุมชนและสังคมหันหน้าเข้ามาปฏิสัมพันธ์แล้ว ทูทางสังคมก็เริ่มเกิดขึ้น เมื่อนั้น ระยะห่างและความเป็นอื่นระหว่างชุมชนก็ค่อยๆ ลดลง

กล่าวโดยสรุป ลักษณะของพื้นที่ปลอดภัยสามารถระบุได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีชาวพุทธเป็นชนส่วนใหญ่และมุสลิมเป็นชนส่วนน้อย มีการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยส่วนมากเป็นการปฏิสัมพันธ์กันในระดับบุคคลมิใช่ในระดับองค์กร ผลการศึกษาไม่พบการรายงานเกี่ยวกับอิทธิพลของกลุ่มเครือข่ายพุทธชาตินิยมที่เข้มแข็ง และไม่พบฐานการปฏิบัติการของกลุ่มขบวนการชาตินิยมมลายูในพื้นที่นี้ ดังนั้น เจอเนอของความรู้แรงจึงน่าจะอยู่ที่ตัวแสดงและพื้นที่มากกว่า กล่าวคือ ในพื้นที่ที่ไม่มีฐานปฏิบัติการของกลุ่มขบวนการชาตินิยมมลายู เราไม่พบการใช้ความรู้แรงระหว่างชาวพุทธและมุสลิมอันเนื่องมาจากประเด็นทางศาสนาและอัตลักษณ์ ด้วยเหตุนี้ พื้นที่ปลอดภัยจึงมีปัจจัยบวกและเฝ้าระวังที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น สำหรับปัจจัยบวก มุสลิมมีการตั้งชุมชนก่อนการตั้งศาสนสถานและโรงเรียนสอนศาสนา มีการสร้างพื้นที่กลางสำหรับการปฏิสัมพันธ์ การรักษาทุนทางสังคม และแก้ไขปัญหาแบบรอบคอบ สำหรับปัจจัยเฝ้าระวัง มุสลิมควรคำนึงถึงผลกระทบของการสร้างพื้นที่เหมาะสมเพิ่มเติมและการลดพื้นที่กลางระหว่างชุมชนสองศาสนา นอกจากนั้นควรมีการเฝ้าระวังการเติบโตของพุทธชาตินิยมและกลุ่มฟื้นฟูอิสลามแบบเถรตรงด้วย

3.) พื้นที่รุนแรง

ลักษณะของพื้นที่รุนแรงมีขบวนการชาตินิยมมลายู มลายูมุสลิมเป็นชนกลุ่มใหญ่ ชาวพุทธเป็นชนส่วนน้อย มีการต่อสู้กันในแนวตั้งโดยใช้อาวุธสงครามระหว่างรัฐกับกลุ่มผู้เห็นต่าง ในจำนวน 8 จังหวัดที่ผู้วิจัยลงสำรวจ มีเพียงจังหวัดปัตตานีเท่านั้นที่เราสามารถระบุว่าเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะรุนแรง ซึ่งความรู้แรงดังกล่าวสามารถระบุได้ว่าเป็นทั้งความรู้แรงในแนวตั้งและความรู้แรงในแนวราบ ความขัดแย้งและความรู้แรงในแนวตั้งเป็นการต่อสู้กันระหว่างฝ่ายรัฐไทยกับฝ่ายขบวนการที่เห็นต่างจากรัฐ ซึ่งนำโดย BRN ความรู้แรงดังกล่าวปะทุขึ้นในระลอกที่สองตั้งแต่ปี 2004 ข้อค้นพบประการสำคัญคือ ความรู้แรงในแนวตั้งส่งผลโดยตรงกับความขัดแย้งในแนวราบ

ตลอด 15 ปีที่ผ่านมา ความสัมพันธ์ระหว่างพุทธและมุสลิมในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เปลี่ยนแปลงไปในทางลบ ผู้คนรู้สึกหวาดระแวงต่อกันมากขึ้น และนำไปสู่ความไม่ไว้วางใจกันในวงกว้าง เป็นที่ชัดเจนว่าความรุนแรงในแนวตั้งเกิดขึ้นก่อน ความรุนแรงในแนวราบ แต่การเคลื่อนขยายจากแนวตั้งมาสู่แนวราบเกิดจากความจำเป็นในเชิงยุทธวิธีและการกระทำเชิงสื่อสาร ในด้านหนึ่ง ความรุนแรงในแนวตั้งเปลี่ยนมาสู่ความขัดแย้งในแนวราบผ่านการฆ่าและอุ้มหายชาวมุสลิมโดยฝ่ายรัฐไทย ในขณะที่อีกด้านหนึ่งการข่มขู่ การทำร้ายร่างกายและการฆ่าชาวพุทธโดยกลุ่มขบวนการฯ เป็นยุทธวิธีตอบโต้และการสื่อสารกับรัฐไทย

แม้ว่าสามจังหวัดชายแดนใต้ได้กลายเป็นพื้นที่อันตราย ผู้เข้าร่วมชาวพุทธบางท่านที่เป็นคนในพื้นที่ให้ข้อมูลว่า พวกเขายังคงรักษาสายสัมพันธ์กับชาวมุสลิมกันอยู่ และยังพอเห็นภาพการอยู่ร่วมกันอยู่บ้าง “ในบางครั้งชาวมุสลิมในพื้นที่ที่ก็ค่อยๆ แฉงเตือนว่าช่วงไหนน่าจะเป็นช่วงอันตรายและพื้นที่ไหนไม่ควรเดินทางไปคนเดียว” ผู้เข้าร่วมชาวพุทธเปิดเผย อีกท่านหนึ่งบอกว่า “เวลาเพื่อนมุสลิมรู้อะไรมา มีอะไรก็แจ้ง” การอยู่ร่วมกันก็เป็นด้านหนึ่ง แต่ภาพความขัดแย้งในพื้นที่ที่มีความน่ากลัวกว่า

ในช่วงเวลาสองปีที่ผ่านมา มีความขัดแย้งแนวราบที่สำคัญสี่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในจังหวัดปัตตานี ซึ่งมีทั้งความรุนแรงและการเผชิญหน้ากัน ความขัดแย้งแรก คือ การถกเถียงกันของกลุ่มภาคประชาสังคมในจังหวัดชายแดนใต้เกี่ยวกับประเด็น LGBT และบทบาทของร้านหนังสือบูคู ซึ่งเกิดขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ 2017 (Sangchai, 2017; Tuansiri, 2017) ความขัดแย้งที่สอง คือ การสังหารชาวพุทธและนักรบของผู้ถูกสังหารมาก่อนระเบิดที่ห้างบิ๊กซี ซึ่งเกิดขึ้นในเดือนพฤษภาคม 2017 ความขัดแย้งที่สาม คือ กรณีการประท้วงอียูบาที่โรงเรียนอนุบาลปัตตานี ซึ่งเกิดขึ้นในเดือนพฤษภาคม 2018 และความขัดแย้งที่สี่ คือ เหตุการณ์การสังหารผู้นำศาสนาอิสลามและพระสงฆ์ในจังหวัดนราธิวาส ซึ่งเกิดขึ้นในเดือนมกราคม 2019 จากเหตุการณ์ข้างต้นเราพอจะทราบได้ว่าคู่กรณีในแต่ละเหตุการณ์คือสมาชิกของสังคมที่มีความเชื่อทางศาสนา อุดมการณ์และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่แตกต่างกัน กรณีที่หนึ่งชี้ให้เห็นว่าการปะทะกันระหว่างค่านิยมที่แตกต่างกัน เหตุการณ์ที่สองชี้ให้เห็นว่าการฆ่าชาวพุทธเพื่อเป้าหมาย

ของขบวนการฯ เป็นสิ่งที่ชอบธรรม กรณีที่สามชี้ให้เห็นระยะห่าง ความเป็นปรีกัษ และการต่อสู้ระหว่างชาวพุทธและมลายูมุสลิมในพื้นที่อย่างชัดเจน กรณีสุดท้ายคือการ ตอกย้ำความขัดแย้งแนวราบที่นับวันยิ่งจะทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ

โดยสรุป พื้นที่รุนแรงเป็นพื้นที่ที่มีฐานปฏิบัติการของขบวนการชาตินิยมมลายู โดยมีมลายูมุสลิมเป็นชนกลุ่มใหญ่ ชาวพุทธเป็นชนส่วนน้อย และมีความรุนแรงแนวตั้ง โดยใช้อาวุธสงครามระหว่างรัฐกับกลุ่มผู้เห็นต่าง พื้นที่ดังกล่าวมีปัจจัยสำคัญสองด้าน สำหรับปัจจัยบวก สามจังหวัดชายแดนใต้มีกลุ่มภาคประชาสังคมจำนวนมาก กล่าวกันว่า จังหวัดปัตตานีถือเป็นแหล่งรวมองค์กรภาคประชาสังคมมากที่สุดในประเทศไทย นอกจากนั้นยังมีงบประมาณจำนวนมากจากทั้งภาครัฐและองค์กรให้ทุนระหว่าง ประเทศ สำหรับปัจจัยเฝ้าระวัง เนื่องจากปัตตานีและสยามมีประวัติการต่อสู้กันมา อย่างยาวนานตั้งแต่อดีต เรื่องเล่าและอคติเกี่ยวกับชุมชนต่างศาสนิกจึงเป็นสิ่งที่ลบล่ือนยากและถ่ายทอดกันจากรุ่นสู่รุ่น ยกตัวอย่างเช่น วีรบุรุษของชาวมลายูปัตตานีคือ คนที่ต่อสู้เพื่อเอกราช แต่พวกเขาคือกบฏในเรื่องเล่าของประเทศไทย ความขัดแย้งจากอดีต และผลกระทบจากความรุนแรงระหว่างรัฐกับขบวนการฯ ทำให้ชุมชนสองศาสนาและ ชาติพันธุ์มีเรื่องเล่าที่ขัดแย้งกัน นอกจากนั้น เหตุการณ์ความรุนแรงยังทำให้เกิดความ ไม่ไว้วางใจระหว่างชาวพุทธและมลายูซึ่งนำไปสู่การหดตัวของพื้นที่กลางระหว่างชาว พุทธและมุสลิมและการต่อสู้กันด้านอัตลักษณ์ ที่สำคัญประการสุดท้ายคือการเติบโต ของกลุ่มพุทธสุดโต่งและมุสลิมสุดโต่งจะยิ่งทำให้ระยะห่างระหว่างพุทธและมลายูมุสลิม อยู่ในขั้นวิกฤติ หากสถานการณ์ยังดำเนินการไปด้วยการนำของการทหารปราศจาก วิธีทางการเมืองแสงสว่างที่ปลายอุโมงค์คงเป็นแค่ความฝัน

พื้นที่และความขัดแย้งระหว่างชาวพุทธและชาวมุสลิมในสังคมไทย

จากการสำรวจข้อมูลความขัดแย้งระหว่างชาวพุทธและชาวมุสลิม พบว่าโดย ภาพรวมแล้วสังคมไทยเป็นพื้นที่ที่ปลอดจากความขัดแย้งระหว่างชาวพุทธและมุสลิม กล่าวคือ มีเพียงสามจังหวัดในภาคใต้ตอนล่างเท่านั้นที่เป็นพื้นที่รุนแรง และ 12 จังหวัดเป็นพื้นที่ตึงเครียด หากกล่าวอย่างรวบรัด จังหวัดต่างๆ ในประเทศไทยยังเป็น

พื้นที่สันติ อย่างไรก็ตาม ตลอด 10 ปีที่ผ่านมา เหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างพุทธและมุสลิมในพื้นที่ดังกล่าวยังทำให้เกิดกระแสความหวาดระแวงมากและบ่อยขึ้น ความถี่ของความขัดแย้งชี้ให้เห็นว่าอาการของความหวาดระแวงเป็นสิ่งที่ต้องเฝ้าระวังแม้ว่าจังหวัดส่วนใหญ่ยังปลอดภัยจากการเผชิญหน้าระหว่างกลุ่มก็ตาม การทำความเข้าใจพื้นที่ทั้งสามกับความขัดแย้งทางชาติพันธุ์และศาสนาจึงเป็นประเด็นที่สำคัญ

การศึกษาในครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า ความขัดแย้งระหว่างชาวพุทธและชาวมุสลิมประกอบด้วยสามประเด็นหลัก ดังนี้ การต่อต้านการสร้างมัสยิดและการสร้างนิคมและอุตสาหกรรมฮาลาล และการต่อสู้เพื่อสิทธิในการสวมฮิญาบ

1. การต่อต้านมัสยิดและการสร้างนิคมอุตสาหกรรมฮาลาล

ความขัดแย้งระหว่างพุทธและมุสลิมในภาคเหนือและอีสานสามารถแบ่งออกเป็นการต่อต้านการสร้างมัสยิดและการต่อต้านนิคมอุตสาหกรรมฮาลาล การประท้วงการสร้างมัสยิดเกิดขึ้นหลังจากที่มุสลิมกลุ่มหนึ่งสร้างมัสยิดใหม่ขึ้นมาในชุมชนที่ยังไม่มีชุมชนมุสลิมอาศัยมาก่อน เช่นในจังหวัดเชียงราย น่าน มุกดาหาร และบึงกาฬ เป็นต้น ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทางฝั่งมุสลิมคือกลุ่มมุสลิมจากนอกพื้นที่ ไม่ใช่มุสลิมดั้งเดิมในพื้นที่ ซึ่งต้องการสร้างมัสยิดเพื่ออำนวยความสะดวกในการปฏิบัติศาสนธรรม มุสลิมเหล่านี้เชื่อว่ากฎหมายรัฐธรรมนูญอนุญาตให้มุสลิมมีอิสระในการนับถือศาสนาซึ่งรวมถึงการสร้างศาสนสถานตามกระบวนการทางกฎหมายที่ถูกต้อง สำหรับทางฝั่งชาวพุทธ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องคือชาวพุทธในชุมชน ซึ่งหวาดระแวงการเข้ามาของชาวมุสลิมที่ไม่ใช่คนพื้นถิ่น ชาวพุทธส่วนนี้มีเครือข่ายเชื่อมโยงกับกลุ่มพุทธชาตินิยมในส่วนกลางซึ่งมีพันธกิจในการปกป้องพุทธศาสนาโดยใช้วาทกรรมปลุกกระตือรือร้นกระแสความกลัวอิสลามในสังคมไทย เช่นวาทกรรมมุสลิมเป็นคนอื่น น่ากลัวและเป็นภัยอันตรายของชาติ ดังนั้น ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่สำคัญในการลุกขึ้นมาต่อต้านมุสลิมในภาคเหนือและอีสานคือเครือข่ายกลุ่มพุทธชาตินิยม ซึ่งทำหน้าที่เป็นองค์กรมันสมองและเคลื่อนไหวผ่านวาทกรรมต่างๆ เช่น “มุสลิมกลืนชาติ” “มุสลิมหัวรุนแรง” และ “มุสลิมก่อการร้าย” เป็นต้น กลุ่มเหล่านี้มีความคล้ายกับฝ่ายขวาของสังคมไทยในอดีตที่เคยเชื่อว่า “ฆ่า

คอมมิวนิสต์ไม่บาป” กล่าวคือ มียุทธวิธีในการเคลื่อนไหวผ่านวาทกรรมแล้วให้เครือข่ายในท้องถิ่นรับอุดมการณ์มาปฏิบัติ คล้ายกับกรณีของลูกเสือชาวบ้าน วิธีการหลักในการนำเสนอคือการสร้างความเข้าใจแบบเหมารวมว่า มุสลิมในฐานะศัตรูของชาติมีความเหมือนกันและเป็นหนึ่งเดียวกัน เมื่อสามารถปะติดปะต่อความน่ากลัวและความเหมือนกันของมุสลิมได้แล้ว การต่อต้านการสร้างมัสยิดจึงเป็นเรื่องของการปกป้องอัตลักษณ์ความเป็นพุทธและความเป็นไทย

สำหรับการต่อต้านการสร้างนิคมอุตสาหกรรมฮาลาลที่จังหวัดเชียงใหม่ เกิดขึ้นหลังจากที่กลุ่มชาวมุสลิมชนะการพิจารณาให้ใช้พื้นที่ 800 ไร่ ในอำเภอดอยหล่อ จำเป็นต้องกล่าวเพิ่มเติมว่า การพิจารณาพื้นที่ดังกล่าวเป็นการต่อสู้แย่งชิงกันระหว่างกลุ่มทุนนิยมอิสลามที่เห็นโอกาสการพัฒนาและสนับสนุนโครงการนิคมอุตสาหกรรมฯ ซึ่งประกอบด้วยกรรมการอิสลามประจำจังหวัดเชียงใหม่ หอการค้าจังหวัดเชียงใหม่ และสภาอุตสาหกรรมจังหวัดเชียงใหม่ ต่อสู้กับกลุ่มนักการเมืองท้องถิ่นที่ต้องการพื้นที่ดังกล่าวเพื่อทำเป็นที่ทิ้งขยะ ในการพิจารณารอบแรกกลุ่มนักการเมืองท้องถิ่นชนะ แต่หลังจากการรัฐประหารมีการพิจารณารอบใหม่ปรากฏว่ากลุ่มที่สนับสนุนโครงการนิคมอุตสาหกรรมฯ ได้รับการพิจารณาให้ดำเนินการ เหตุการณ์ดังกล่าวนำมาสู่การเคลื่อนไหวของนักการเมืองท้องถิ่นและเครือข่ายพระสงฆ์ในจังหวัดเชียงใหม่เป็นจำนวนมาก จนเป็นกลายเป็นประเด็นความขัดแย้งระหว่างชาวพุทธและมุสลิม และเป็นการปกป้องพุทธศาสนาจากการรุกรานของคนมุสลิม อย่างไรก็ตาม ปัญหาดังกล่าวนั้นได้เป็นปัญหาทางศาสนาและชาติพันธุ์ตั้งแต่เริ่มแรก หากแต่เริ่มต้นจากการแข่งขันทางการเมืองและความขัดแย้งทางผลประโยชน์ จากนั้นถูกนำไปขยายความให้เป็นประเด็นทางด้านศาสนาและอัตลักษณ์ ในที่สุด ปัญหาดังกล่าวนำมาซึ่งการรวมตัวของกลุ่มเครือข่ายพุทธชาตินิยมที่เรียกร้องไปสู่การปกป้องพุทธศาสนาโดยมีมุสลิมเป็นข้าตรงข้าม

ดังนั้นการต่อต้านของชาวพุทธในภาคเหนือและอีสานจึงเป็นการเคลื่อนไหวของกลุ่มพุทธชาตินิยมที่เติบโตขึ้นเรื่อยๆ ตลอดระยะเวลาห้าปีที่ผ่านมา ยังไม่มีผลงานวิจัยที่แน่ชัดว่าการเติบโตของกลุ่มดังกล่าวมาจากการตื่นตัวทางการเมืองของ

ชาวไทยในช่วงทศวรรษ 2010 หรือไม่ แต่การเคลื่อนไหวของกลุ่มดังกล่าวมีข้อเรียกร้องที่คล้ายคลึงกับกลุ่มพุทธชาตินิยมในเมียนมาที่สร้างวาทกรรมให้มุสลิมเป็นภัยอันตรายของชาติ การต่อสู้ของกลุ่มพุทธชาตินิยมด้านหนึ่งจึงเป็นการต่อสู้กับชาวไทยมุสลิมเพื่อปกป้องพุทธศาสนาจากคนนอกโดยปราศจากการทำความเข้าใจพลวัตของกลุ่มก้อนในสังคมมุสลิม การสร้างความหมายระหว่างเขากับเราโดยใช้ศาสนาเป็นมาตรวัดไม่ได้เป็นเรื่องผิดปกติและไม่จำเป็นต้องนำไปสู่ความขัดแย้ง แต่การสร้างความเป็นศัตรูจากอัตลักษณ์ทางศาสนาเป็นเรื่องที่อันตรายสำหรับการสร้างชาติสมัยใหม่และความเป็นปึกแผ่นของคนในชาติที่รวมทั้งพุทธและมุสลิมเป็นชาติเชื้อเดียวกัน

จะเห็นได้ว่าคู่อริของเหตุการณ์ข้างต้นมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ การต่อต้านนิคมอุตสาหกรรมเป็นการต่อสู้กันระหว่างกลุ่มเครือข่ายพุทธชาตินิยมและนักการเมืองท้องถิ่นกับกลุ่มที่สนับสนุนโครงการซึ่งนำโดยคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด (คณะกรรมการฯ เป็นองค์กรหนึ่งของภาครัฐ) และองค์กรภาคีที่ไม่เกี่ยวข้องกับอิสลาม ในขณะที่การต่อต้านมัสยิดในภาคเหนือและอีสานเป็นความขัดแย้งกันระหว่างชาวบ้านที่รับอิทธิพลและวาทกรรมของเครือข่ายพุทธชาตินิยมกับกลุ่มมุสลิมที่ต้องการสร้างมัสยิด จำเป็นต้องกล่าวเพิ่มเติมว่ากลุ่มมุสลิมในจังหวัดต่างๆ ไม่ได้มีแหล่งทุนและที่มาของความต้องการที่คล้ายกัน กล่าวคือการสร้างมัสยิดที่อำเภอแม่ชะจาน จังหวัดเชียงราย เกิดจากกลุ่มทุนนิยมอิสลามข้ามชาติต้องการให้มีมัสยิดระหว่างทางเชียงใหม่และเชียงรายเพื่ออำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว แหล่งทุนในการสร้างมัสยิดจึงมาจากต่างประเทศ ในขณะที่การสร้างมัสยิดในจังหวัดอื่นๆ เช่น จังหวัดน่านเกิดจากความต้องการของมุสลิมในพื้นที่ที่อพยพมาจากที่อื่น (ไม่ใช่มุสลิมดั้งเดิมในภาคเหนือและอีสานที่ตั้งรกรากมานาน ดังเช่น ชาวจีนมุสลิมและชาวมุสลิมปาตานี เป็นต้น) การสร้างมัสยิดดังกล่าวจึงเกิดมาจากการต้องการของมุสลิมที่อาศัยในจังหวัด มิใช่สำหรับนักท่องเที่ยวเป็นสำคัญ ดังนั้น การสร้างมัสยิดของกลุ่มมุสลิมที่แตกต่างกันมีนัยยะสำคัญที่แตกต่างกันด้วย

กล่าวโดยสรุป ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มพุทธและมุสลิมในพื้นที่ที่ตึงเครียดดูเหมือนจะมีคู่อริเหมือนกัน แต่เมื่อพิจารณาแล้วพบว่า การสร้างมัสยิดและนิคม

อุตสาหกรรมไม่ได้เกิดจากกลุ่มก้อนเดียวกันของมุสลิม กล่าวคือไม่ได้เป็นความต้องการของสำนักจุฬาราชมนตรีหรือกลุ่มองค์กรศาสนาเดียวกัน แต่การต่อต้านโครงการต่าง ๆ ของชาวพุทธกลับพบว่าได้รับอิทธิพลจากเครือข่ายพุทธชาตินิยมที่สร้างวาทกรรมปกป้องพุทธศาสนาและทำให้มุสลิมกลายเป็นภัยอันตรายในลักษณะเดียวกัน และมีองค์กรจัดตั้งในส่วนกลาง จำเป็นต้องกล่าวในที่นี้ว่าจากการสำรวจความคิดเห็นของมุสลิมในภาคต่าง ๆ นั้นพบว่ามุสลิมส่วนใหญ่ไม่คิดว่าการเป็นมุสลิมจะบั่นทอนอัตลักษณ์ความเป็นไทย และการเป็นมุสลิมไม่ได้มีความเป็นปรปักษ์กับความเป็นพุทธ

2. อธิปไตยและอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิม

ปัญหาอธิปไตยที่ปรากฏเป็นข่าวส่วนใหญ่แล้วเกิดขึ้นในพื้นที่ภาคกลางและภาคใต้ การเรียกร้องสิทธิในการสวมใส่ฮิญาบของสตรีมุสลิมเป็นการต่อสู้ที่ยาวนาน ตั้งแต่การประท้วงครั้งใหญ่ในปี 2531 (1988) ที่วิทยาลัยครู จังหวัดยะลา การเรียกร้องสิทธิดังกล่าวยังดำเนินต่อมาจวบจนถึงปัจจุบัน ดังปรากฏเหตุการณ์ฮิญาบหนองจอกในปี 2010 ฮิญาบโรงเรียนหาดใหญ่วิทยาลัยในปี 2018 และฮิญาบโรงเรียนอนุบาลปัตตานีในปีเดียวกัน ปัญหาฮิญาบมีความแตกต่างจากปัญหาการต่อต้านมัสยิดในภาคเหนือ เนื่องจากการต่อสู้กับกฎระเบียบทางราชการและระเบียบปฏิบัติของสถาบันการศึกษาภาครัฐ ในขณะที่การต่อต้านการสร้างมัสยิดเป็นการเผชิญกันระหว่างกลุ่มพุทธและมุสลิมในชุมชน มิใช่ระหว่างกลุ่มทางสังคมกับรัฐ ดังนั้นการเรียกร้องสิทธิในการใส่ฮิญาบจึงเป็นปัญหาเชิงโครงสร้าง (structural problem) กล่าวคือเป็นการต่อสู้กับโครงสร้างและระเบียบราชการแบบไทยๆ ในขณะที่การต่อต้านมัสยิดเป็นปัญหาระหว่างตัวแสดง (agential problem) มากกว่า

การเรียกร้องฮิญาบเกิดขึ้นหลังจากสตรีมุสลิมมีความต้องการปฏิบัติให้สอดคล้องกับบทบัญญัติทางศาสนาอิสลาม หากนับตั้งแต่ปี 2010 เป็นต้นมาผู้มีส่วนสำคัญเกี่ยวกับการต่อสู้เรื่องนี้คือกลุ่มมุสลิมเพื่อสันติ ทั้งในกรณีของฮิญาบหนองจอก โรงเรียนหาดใหญ่วิทยาลัย และอนุบาลปัตตานี ฝ่ายกฎหมายของกลุ่มมุสลิมเพื่อสันติเข้ามาช่วยเหลือในการดำเนินการทางกฎหมาย ซึ่งมีทั้งการส่งหนังสือแจ้งกับหน่วยงาน

ที่เกี่ยวข้องและการส่งเรื่องฟ้องศาล โดยปกติการแจ้งความประสงค์ในการแต่งกายตามหลักศาสนาในโรงเรียนรัฐทั่วไปไม่เกิดปัญหา แต่ปัญหาส่วนใหญ่เกิดขึ้นในกรณีที่โรงเรียนตั้งอยู่ในชนบท เช่น โรงเรียนวัดหนองจอกและโรงเรียนอนุบาลปัตตานี มหาเถรสมาคมได้มีมติชัดเจนหลังจากเหตุการณ์ฮิญาบหนองจอก ไม่อนุญาตให้สวมเครื่องแต่งกายตามหลักศาสนาอิสลาม (ฮิญาบ) ในเขตกรณีสงฆ์ หลังจากมีมติดังกล่าวสำนักจุฬาราชมนตรีไม่ได้แสดงการตอบโต้ใดๆ อีกทั้งองค์กรศาสนาอิสลามไม่ได้เป็นคู่ขัดแย้งกับองค์กรศาสนาพุทธแต่อย่างใด ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องหลักคือมุสลิมและผู้ที่บังคับใช้ระเบียบการแต่งกายในโรงเรียนรัฐ มิใช่ระหว่างชาวมุสลิมกับชาวพุทธ

มุสลิมมองว่า การแต่งกายตามหลักศาสนาเป็นสิทธิและเสรีภาพในการแสดงออกตามรัฐธรรมนูญ แต่เนื่องจากสังคมไทยอยู่ภายใต้วัฒนธรรมแบบพุทธ ระเบียบของสังคมอยู่จึงถูกกำกับโดยโลกทัศน์แบบพุทธ มุสลิมในอดีตปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมไทยพุทธ ดังเห็นได้จากการแต่งกายของสตรีมุสลิมและภาพความทรงจำของผู้คนเกี่ยวกับมุสลิมในอดีต มุสลิมส่วนใหญ่ในสังคมไทย (ยกเว้นมุสลิมคณะเก่าที่นิยมชาติพันธุ์มลายูและต่อต้านการปรับตัวให้เข้ากับอัตลักษณ์ความเป็นไทยในปาตานี/สามจังหวัดชายแดนใต้) ปรับตัวให้เข้ากับบริบทและวัฒนธรรมพื้นถิ่นอย่างมีพลวัต หลังจากประเทศไทยปรับตัวเข้าสู่การปกครองแบบประชาธิปไตยในช่วงเดียวกันนั้นก็เกิดกระแสการฟื้นฟูอิสลามขึ้นในตะวันออกกลาง และกำเนิดมุสลิมคณะใหม่ (ซาลาฟี) ในประเทศไทย ซึ่งมีผลทำให้ปัญญาชนมุสลิมปรับตัวตามกระแสโลกและสอดคล้องกับความ เป็นสากลของรัฐธรรมนูญที่ให้เสรีภาพทางศาสนา มุสลิมในยุคหลังการปฏิวัติอิหร่าน เริ่มต้นตัวกับการฟื้นฟูอิสลามมากขึ้น กระแสดังกล่าวเป็นปัจจัยเร่งทำให้มุสลิมในประเทศไทยโดยรวมมี “ความเคร่ง” ศาสนามากขึ้นโดยพวกเขามองว่าอิสลามกับความ เป็นสมัยใหม่สามารถไปด้วยกันได้ (Settamaline & Binlath, 2014) ฉะนั้น การตื่นตัวและตระหนักในความเป็นมุสลิมที่ดีทำให้ปัญญาชนมุสลิมยุคใหม่ต้องการสวมอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมมากขึ้น มิได้เกี่ยวกับพลวัตของสังคมพุทธศาสนาเป็นสำคัญแต่อย่างใด

สตรีมุสลิมหลายคนยืนยันในเจตนารมณ์ของพวกเขาอย่างแข็งกล้าว่า ถ้าหากต้องเลือกระหว่างการสวมฮิญาบกับตำแหน่งงานและการเข้าเรียนในมหาวิทยาลัย พวกเขาเลือกที่จะทำงานแต่ไม่ยอมทิ้งอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิม “ถ้าใส่ฮิญาบแล้วสอนหนังสือไม่ได้ ก็คงไม่สอน” อาจารย์มหาวิทยาลัยท่านหนึ่งยืนยัน เมื่อให้พวกเขาเลือกวาดภาพเกี่ยวกับอิสลามหรือมุสลิม สตรีมุสลิมหลายคนเลือกที่จะวาดรูปฮิญาบเพื่อบ่งบอกถึงความสำคัญในอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิม นอกจากนั้น การแสดงออกด้านอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมยังสามารถสร้างจินตนาการทางสังคมได้อีกด้วย เบเนดิกส์ แอนเดอร์สัน นักวิชาการด้านชาตินิยมคนสำคัญ ชี้ให้เห็นว่าความเป็นชาติของราชอาณาจักรสมัยใหม่ทำให้ผู้คนในภูมิภาคเดียวกันรู้สึกว่าเขาเป็นสมาชิกของชุมชนเดียวกัน แม้ว่าพวกเขาไม่เคยเจอกันก็ตาม (Anderson, 2006) ในทำนองเดียวกัน ผู้เข้าร่วมท่านหนึ่งอธิบายว่า “ถ้าเห็นเด็กทั่วไปที่เดินจับมือควงแขนกัน (แบบไม่เหมาะสม) คงไม่สนใจ แต่เมื่อพวกเขาสวมฮิญาบก็มองว่าเป็นเรื่องของเราที่ต้องเข้าไปตักเตือน (แม้ไม่รู้จักกันก็ตาม)” จินตนาการทางสังคมในลักษณะดังกล่าวเกิดจากอัตลักษณ์ร่วมของความเป็นมุสลิมแม้ว่าพวกเขาไม่เคยเจอกันมาก่อนก็ตาม ความสำคัญของฮิญาบไม่ได้มีผลกับปัจเจกบุคคลเท่านั้น แต่ยังขยายอิทธิพลไปสู่ความเป็นสังคมอีกด้วย

ฮิญาบกลายเป็นปัญหาระหว่างพุทธและมุสลิมได้อย่างไร ผลจากการศึกษาพบว่า เมื่อปัญหาดังกล่าวกลายเป็นสิ่งที่รอมชอมไม่ได้แล้ว ผลก็คือต้องมีผู้แพ้ที่เป็นพุทธหรือไม่ก็มุสลิม การเรียกร้องฮิญาบกรณีโรงเรียนวัดหนองจอกไม่ปรากฏว่ามีกลุ่มชาวพุทธออกมาประท้วงชาวมุสลิม แต่เป็นชาวมุสลิมที่ประท้วงหน่วยงานภาครัฐ แต่ในกรณีโรงเรียนอนุบาลปัตตานีกลับกลายเป็นการต่อต้านของกลุ่มชาวพุทธที่ไม่พอใจชาวมุสลิม จำเป็นต้องเข้าใจว่าปัตตานีเป็นพื้นที่รุนแรงซึ่งชาวพุทธและชาวมุสลิมล้วนสะสมความอึดอัดใจและไม่พอใจต่อเหตุการณ์ความรุนแรงตลอดระยะเวลาที่มากกว่าหนึ่งทศวรรษ ชาวพุทธรู้สึกตัวเองเป็นพลเมืองชั้นสองในสามจังหวัดชายแดนใต้ อีกทั้งยังโดนรุกรานทางวัฒนธรรมจากคนมลายูมุสลิมอีกด้วย ส่วนคนมุสลิมรู้สึกว่าเป็นพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้เป็นดินแดนที่มุสลิมเป็นชนส่วนใหญ่ การแสดงออกทางศาสนาจึงควรกระทำได้อย่างเสรี แต่เมื่อเหตุการณ์ไปเกิดขึ้นในเขตธรณีสงฆ์ กลุ่มเครือข่ายชาว

พุทธชาตินิยมซึ่งมีทุนเดิมไม่พอใจการเติบโตและรุกคืบทางวัฒนธรรมของชาวมุสลิมอยู่ แล้วจึงจุดกระแสปกป้องพุทธศาสนาตามวาทกรรมของกลุ่มพุทธชาตินิยม จากเดิมที่ ปัญหาฮิญาบเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างระหว่างมุสลิมกับกฎระเบียบแบบไทย ๆ ปัญหา ดังกล่าวกลับกลายเป็นปัญหาระหว่างชาวพุทธและชาวมลายูมุสลิม

เมื่อปัญหาเชิงโครงสร้างกลายเป็นปัญหาระหว่างกลุ่มบุคคลแล้ว การแก้ปัญหา ก็ยากและซับซ้อนขึ้น การเปลี่ยนกฎกระทรวงให้องค์กรสงฆ์/วัดมีอำนาจในการออกกฎ ไม่สามารถยุติความขัดแย้งระหว่างกลุ่มได้ การแก้ปัญหาในประเด็นดังกล่าวควรกลับไปสู่ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงและควรจำกัดอยู่ในพื้นที่วงแคบ ความล้มเหลวในการ จัดการปัญหาดังกล่าวไม่เพียงสะท้อนให้เห็นถึงความผิดพลาดของผู้บริหารหน่วยงาน เท่านั้น แต่ยังชี้ให้เห็นระยะห่างระหว่างชาวมุสลิมและชาวพุทธในพื้นที่อีกด้วย เหตุใด สมาคมศิษย์เก่าที่มีทั้งพุทธและมุสลิมไม่สามารถระงับเหตุไว้ได้ แต่ในทางกลับกัน เครือข่ายศิษย์เก่าฯ และเครือข่ายผู้ปกครองยังเป็นชนวนความขัดแย้งให้บานปลายอีก ด้วย ผู้เข้าร่วมอภิปรายรายหนึ่งให้ทัศนะว่า “เพราะเครือข่ายศิษย์เก่าไม่ได้จัดตั้งและ รวมตัวกัน” อย่างเป็นระบบ เหตุการณ์นี้เป็นจุดสำคัญที่องค์กรภาคประชาสังคมควร กลับมาทบทวนว่าสภาพของสังคมการเมืองของปัตตานีเป็นเช่นไร หากชาวพุทธและ มุสลิมที่เป็นศิษย์เก่าฯ ไม่สามารถรวมขอมกันได้แล้ว ความพยายามในการสร้างสังคม อารยะให้มีความไว้วางใจและขันติธรรมก็คงไร้ผล ชุมชนที่ไม่มีขันติธรรมและไม่สามารถ ไวใจต่อกันได้เป็นสังคมที่ล้มเหลวและไม่เอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตยในระยะยาว⁶

โลกของเราที่เปลี่ยนไป: ออนไลน์และออฟไลน์ (Online & Offline)

“ผมรับรู้ความขัดแย้งพุทธ-มุสลิม/ความหวาดกลัวอิสลามจากข้อมูลข่าวสาร (บนอินเทอร์เน็ต) ไม่เคยมีประสบการณ์กับตัวเอง” นักศึกษาชาวพุทธจากมหาวิทยาลัย

⁶ โปรดดูผลการศึกษาของ Putnam ที่ชี้ให้เห็นว่าเหตุใดภาคใต้ของอิตาลีจึงมีประสิทธิภาพของ องค์กรน้อยกว่าภาคเหนือ และเป็นคำอธิบายว่าเงื่อนไขของภาคประชาสังคมมีความสำคัญในการ หยั่งรากลึกของประชาธิปไตยในระยะยาว (Putnam et al, 1994)

บุรพาล่าให้ฟัง ไม่ได้เป็นความบังเอิญที่ความขัดแย้งระหว่างชาวพุทธและชาวมุสลิมสามารถขยายวงกว้างได้อย่างรวดเร็วไม่ว่าเขาจะเคยปฏิสัมพันธ์กับต่างศาสนิกหรือไม่ในอดีตข่าวเหตุการณ์ความขัดแย้งในพื้นที่หนึ่งอาจจะต้องใช้เวลานานกว่าจะไปถึงอีกพื้นที่หนึ่ง อีกทั้งรูปการณ์ของความขัดแย้งก็อาจจะเป็นที่รับรู้ไม่เหมือนกัน ระดับของความรุนแรงที่ผู้คนต่างถิ่นรับรู้และมีปฏิกิริยาตอบสนองก็อาจจะไม่รุนแรง แต่ในปัจจุบันโลกได้เข้าสู่ยุคใหม่อย่างเต็มตัว เยาวชนคนหนุ่มสาวมีโทรศัพท์มือถือถือกันแทบทุกคน (Patani Forum, 2019) การรับข่าวสารและการแสดงปฏิกิริยาตอบสนองสามารถกระทำได้ภายในเสี้ยววินาที การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีทำให้มิติทางด้านเวลาของมนุษย์เปลี่ยนไปอย่างมีนัยสำคัญ ผลกระทบที่สำคัญคือ เมื่อปฏิกิริยาตอบโต้สามารถกระทำได้ภายในเวลาอันสั้น ปัญหาเล็กน้อยก็กลายเป็นปัญหาใหญ่ได้ การรับมือกับปัญหาเล็กกว่ากลับเร่งด่วนกว่าการแก้ไขปัญหาที่ใหญ่กว่าแต่ไม่ได้รับความสนใจ งานทางด้านความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ชี้ให้เห็นว่าประเด็นทางด้านศาสนาและชาติพันธุ์จึงเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อนและขยายวงกว้างได้อย่างรวดเร็วเนื่องจากเป็นจุดรวมศูนย์ของอัตลักษณ์ของกลุ่ม ฉะนั้น ถ้าหากว่าประเด็นดังกล่าวมีปัญหาแล้วสามารถเรียกร้องความสนใจจากกลุ่มเดียวกันและทำให้เป็นปัญหาความมั่นคงได้อย่างรวดเร็ว

การลงพื้นที่สำรวจชุมชนพุทธและมุสลิมทั้งสี่ภาคทำให้เราได้รับทราบความแตกต่างของโลกสองประเภท โลกลักษณะแรกคือโลกออฟไลน์ (Offline) หมายถึงพื้นที่ทางกายภาพที่ผู้คนปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในช่วงเวลานั้นๆ จริงผ่านการพบเจอตัวบุคคลจริง และสามารถสัมผัสตัวบุคคลผ่านสัมผัสทั้งห้า⁷ เช่น สามารถจับมือและสังเกตภาษากายได้ โลกลักษณะที่สองคือโลกออนไลน์ (Online) หมายถึงพื้นที่เสมือนจริงที่ผู้คนปฏิสัมพันธ์กันผ่านเครื่องมือสื่อสารโดยไม่สามารถมีประสบการณ์ผ่านสัมผัสทั้งห้าได้ หากโลกออนไลน์เป็นลักษณะหนึ่งของยุคสมัยใหม่แล้ว เราอาจจะกล่าวได้หรือไม่ว่า

⁷ การได้ยิน การมองเห็น การลิ้มรส การได้กลิ่น และการสัมผัส

ความขัดแย้งระหว่างพุทธและมุสลิมเป็นปรากฏการณ์ของยุคใหม่ในสังคมไทย^๘ จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลเราพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างชาวพุทธและมุสลิมไม่เคยเลวร้ายเท่ากับในยุคปัจจุบันที่ผู้คนใช้ชีวิตส่วนใหญ่ในโลกออนไลน์ ผลกระทบของโลกออนไลน์จึงน่าจะเป็นปัจจัยสำคัญในการทำความเข้าใจกระแสवादกลัวอิสลามและความขัดแย้งระหว่างพุทธมุสลิมในสังคมไทย

ในเดือนกุมภาพันธ์ 2019 เป็นช่วงที่มีการหาเสียงเลือกตั้งอย่างคับคั่ง กระแสข่าวลือ ข่าวเท็จ และการสร้างความเข้าใจแบบเหมารวมว่ากลุ่มหนึ่งมีลักษณะน่ากลัวเป็นสิ่งที่กระทำได้ไม่ยาก นอกจากนั้น โลกออนไลน์ยังเป็นพื้นที่ที่เราารู้สึกว่ามีอิสระในการแสดงความคิดเห็นมากกว่าโลกออฟไลน์ ดังนั้นการนำเสนอและตอบโต้ผู้อื่นที่เราไม่เห็นด้วยสามารถกระทำได้อย่างอิสระและน่าจะสะท้อนความต้องการของกลุ่มได้อย่างตรงไปตรงมา กระแสवादกลัวอิสลามในสังคมไทยอาจจะเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นไม่ได้เมื่อเราพิจารณาการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนในโลกออนไลน์ ที่ผ่านมามีกระแสข่าวลือโจมตีความเป็นมุสลิมในโลกออนไลน์อย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่การปลุกระดมของพระมหาอภิชาติ ในปี 2017 เช่น ข่าวลือเกี่ยวกับสถานิติบัญญัติมีมุสลิมเป็นสมาชิกจำนวนมาก พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชามีลูกสาวเป็นมุสลิม และการโจมตีนางอังคณา นีละไพจิตร อันเนื่องมาจากอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิม เป็นต้น ข้อเสนอที่น่าสนใจของผู้ใช้ Facebook รายหนึ่งน่าจะพอสรุปความต้องการของกลุ่มพุทธชาตินิยมได้เป็นอย่างดี (Pasika Pat Suwachun, 2562) ดังข้อความต่อไปนี้

1. ยกเลิกการจัดงานเลี้ยงผู้ถือศีลตลอดที่ทำเนียบรัฐบาล ที่พลเอกสุรยุทธ์ จุลานนท์เป็นผู้เริ่มประเพณีนี้ เพราะเป็นการใช้เงินภาษีเพื่อคนกลุ่มเดียว
2. ยกเลิกพรบ. อิสลามทุกฉบับ
3. ยุบธนาคาร

^๘อาจารย์ นิธิ เอียวศรีวงศ์ มีข้อสังเกตว่า “อดีตที่ชาวโลกมีต่อมุสลิมเป็นปรากฏการณ์ใหม่ เพิ่งเกิดขึ้นหลังสงครามเย็นนี้เอง...มาจากความเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นสมัยใหม่ซึ่งทำให้คนส่วนใหญ่ในโลก โดยเฉพาะโลกตะวันตก มีแนวคิดเกี่ยวกับศาสนาต่างออกไปจากเดิม” แต่นิธิไม่ได้พูดถึงถึงนัยยะสัมพันธ์ของโลกออนไลน์ โปรดดู Nidhi (2017)

อิสลาม 4. ยกเลิกห้วงละหมาดของอิสลามตามสถานที่ราชการ
ทุกแห่งให้หมด 5. ยกเลิกการให้เจ้าหน้าที่ภาครัฐเข้ามาทำงาน
ดูแลคนจะไปพิธีฮัจญ์เพราะเป็นเรื่องของความศรัทธา ไม่ควรมา
เบียดบังงบประมาณแผ่นดิน 6. ประกาศห้ามคลุมฮิญาบใน
สถานที่สาธารณะ 7. ห้ามแยกอาหารอิสลามและทั่วไปใน
สถานที่ราชการ ขอให้จัดเป็นอาหารปกติที่คนทั้งประเทศจะกิน
ได้ 8. ประกาศให้ ร.พ. ยะลา มีความผิดตามกฎหมายพลเมือง
ไทย ที่จัดเอกสิทธิ์เฉพาะให้อิสลามเท่านั้น 9. หยุดการขยายตัว
ของมัสยิดทั่วประเทศทันที ที่มีการสร้างไว้แล้ว ให้จำกัดการใช้
เสียงภายในห้วงละหมาดเท่านั้น 10. ห้ามมัสยิดใช้ลำโพงในการ
ละหมาด 11. คุณกานิตมุสลิมให้มีลูกครอบครัวละคนเท่านั้นพอ
12. ยกเลิกสิทธิพิเศษให้มุสลิมทางใต้ทุกประการทันที ไม่ว่าจะ
เข้าเรียนโดยไม่ต้องสอบ ทำงานโดยไม่ต้องสอบบรรจุ ให้กลับไป
ใช้ระเบียบการเหมือนคนทั้งประเทศ 13. นำพาประเทศกลับคืน
สู่ความเป็นประเทศไทยที่สงบ 14. ประหารชีวิตผู้ก่อการร้ายทุก
คนที่ตั้งใจทำลายและสร้างความแตกแยกที่สามจังหวัดชายแดน
ใต้

โลกออนไลน์ดูเหมือนจะกลายเป็นพื้นที่กลาง/สาธารณะโดยแท้จริงใน
ความหมายของโลกสมัยใหม่เพราะสามารถเป็นพื้นที่ที่ทุกคนสามารถ “ระบาย” สิ่ง
ตัวเองอัดอัดใจออกมาได้ตลอดเวลาและอย่างอิสระ แต่อีกมุมหนึ่งโลกออนไลน์ก็กลายเป็น
โลกที่น่ากลัวกว่าโลกออฟไลน์ เพราะไม่มีใครสามารถควบคุมระดับความรุนแรงในการ
ใช้ภาษาและการที่ไม่สามารถระบุตัวตนของผู้ใช้ได้อย่างชัดเจน ผู้วิจัยพบว่า ช่องทาง
Line และ Facebook คือช่องทางหลักในการแสดงข้อความที่เข้าข่ายการสร้างควา
มหวาดกลัวในอิสลาม การซ้อนทับกันระหว่างโลกออนไลน์และออฟไลน์นั้นทำให้ปัญหา
ภายในชุมชนหนึ่งสามารถขยายเป็นปัญหาระดับชาติได้ภายในระยะเวลาอันสั้น การ

เชื่อมต่อกันทั้งสองโลกทำให้กระแสการต่อต้านมุสลิมขยายต่อจากจังหวัดหนึ่งไปสู่อีกจังหวัดได้อย่างรวดเร็ว อีกทั้งยังทำให้กลุ่มพุทธชาตินิยมสามารถทำงานได้อย่างเป็นเครือข่ายอีกด้วย หากสภาพของสังคมไทยยังเป็นเช่นนี้ โอกาสที่กลุ่มเครือข่ายพุทธชาตินิยมจะเติบโตมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น

ผู้อภิปรายหลายท่านมีความเห็นตรงกันว่า สภาพของโลกออนไลน์และออฟไลน์มีผลกระทบกับพวกเขาไม่เหมือนกัน ดูเหมือนว่าผู้ที่มีอายุมากมีความเปราะบางมากกว่าในการเสพข่าวจากกลุ่มพุทธชาตินิยมเกี่ยวกับกระแสवादกลัวอิสลาม ผู้อภิปรายชาวพุทธให้ทัศนะว่า “เรื่องประทุษวาจา (hate speech) เกี่ยวกับการปลุกระดมให้เกลียดกลัวอิสลามมักเป็นพ่อแม่ของเราที่ได้รับข้อความเหล่านั้น”⁹ ในโลกออฟไลน์มุสลิมสามารถใช้ชีวิตปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนต่างศาสนาได้อย่างปกติ มีการเยี่ยมเยียน และสมาคมกันปราศจากความขัดแย้งทางชาติพันธุ์ แต่บางครั้งความสัมพันธ์ในโลกออนไลน์อาจจะสะดุดบ้างเมื่อมีเพื่อนชาวพุทธที่ได้รับข่าวโจมตีมุสลิมส่งต่อกันมาผ่านช่องทางโซเชียลมีเดีย แต่การสะดุดในโลกออนไลน์ดูเหมือนจะไม่มีผลในระยะยาวถ้าหากมีการอธิบายและพูดคุยกันในโลกออฟไลน์ จำเป็นต้องกล่าวเพิ่มเติมว่าบรรยากาศในการพูดคุยที่ดีไม่ได้เกิดขึ้นง่ายถ้าหากทั้งสองฝ่ายไม่รู้จักกันคุ้นกันมาก่อน ฉะนั้น ทูตทางสังคมยังถือเป็นสินทรัพย์ที่สำคัญสำหรับการสร้างความเข้าใจกันระหว่างกลุ่มทางศาสนา

แม้ว่าโลกของเราได้เปลี่ยนไปแล้วก็ตามแต่ความสำคัญของพื้นที่ออฟไลน์ยังคงไม่จางหายสำหรับการซ่อมแซมความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม พระมหาอภิชาติถือเป็นตัวอย่างหนึ่งของผู้ใช้โลกออนไลน์ในการปลุกระดมความหวาดกลัวอิสลามใน

⁹ ทัศนะดังกล่าวสอดคล้องกับการสำรวจของปาดานีฟอรัมเกี่ยวกับคำถามว่าด้วยความสำคัญและอัตลักษณ์ของศาสนา เราพบว่าเยาวชนคนหนุ่มสาวชาวพุทธมีอัตลักษณ์ความเป็นพุทธน้อยกว่าผู้สูงวัย คนหนุ่มสาวจะไม่ค่อยสนใจธรรมะและข้อความที่สร้างความเกลียดชังมุสลิมเท่ากับผู้ใหญ่หลายคนตอบว่าเขาเป็น “พุทธตามบัตรประชาชน” ในทางตรงกันข้าม คนหนุ่มสาวมุสลิมกลับมีความตื่นตัวทางด้านอัตลักษณ์อิสลามมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งเห็นได้จากความต้องการในการใส่ฮิญาบและไว้เครายาว เป็นต้น

สังคมไทย ผู้คนในโลกออนไลน์ไม่มีใครสามารถห้ามพระมหากษัตริย์ได้ แต่หลังจากที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงเข้าควบคุมตัว และมีข่าวการสืบทอดของพระอริราชธิดาออกมา ความตึงเครียดในสังคมโลกออนไลน์ก็เบาลง อีกตัวอย่างหนึ่งเกี่ยวกับมิติข้ามเวลาในพื้นที่ออฟไลน์ นักศึกษาชาวพุทธจากชลบุรีเล่าให้ฟังว่า “สมัยประถม อาจารย์พูดถึงมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนใต้ว่าเป็นการจัดตั้งเพื่อล้มล้างประเทศไทย แต่พอเรารู้จักคนสามจังหวัดจริง ๆ ก็ดีกว่าที่คิดไว้” ฉะนั้น สำหรับโลกในวันนี้เราไม่อาจปฏิเสธความหลากหลายทางกายภาพของโลกที่เราอาศัยอยู่ได้ แต่การจะจัดการความซับซ้อนของพื้นที่เหล่านี้ต้องการเท่าทันในทางเทคโนโลยีและมาตรการเฝ้าระวังที่ทันสมัย หากมิเป็นเช่นนั้นแล้ว เราอาจรู้ได้เลยว่าโลกออนไลน์ได้กัดกร่อนโลกออฟไลน์และความสัมพันธ์ระหว่างสังคมต่างศาสนาไปมากน้อยเพียงใด

สิ่งที่ป็นข้อสังเกตที่สำคัญอีกประการคือจำนวนผู้เล่นในโลกทั้งสองประเภทมีขนาดที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ในโลกออนไลน์ทุกคนไม่จำเป็นต้องยึดติดกับพื้นที่ทางกายภาพ ไม่ว่าเขาจะอยู่ที่ใดในโลกเขาก็สามารถมีส่วนร่วมในความขัดแย้งได้ แต่สำหรับโลกออฟไลน์นั้น ผู้คนบางกลุ่มที่ปรากฏตัวเท่านั้นที่ถูกจำกัดให้มีบทบาทและมีส่วนร่วมในความสัมพันธ์ระหว่างพุทธและมุสลิม เช่นการต่อต้านมัสยิดในภาคเหนือ เป็นต้น ผู้คนในโลกออนไลน์ส่วนใหญ่ทำหน้าที่เพียงแค่ “สื่อสาร” และ “แสดงออก” แต่ผู้คนในโลกออฟไลน์ทำหน้าที่ในการต่อสู้และเผชิญหน้ากับความเป็นจริง พวกเขาต้องแลกกับความเสี่ยงในการต่อต้านหรือในการเรียกร้อง พวกเขาเจอประสบการณ์เฉพาะหน้าและรับมือกับสิ่งที่ไม่คาดคิด บางครั้งการเผชิญหน้ากันในโลกออฟไลน์ก็ทำให้คนเปลี่ยนความคิดและความสัมพันธ์ได้ อย่างเช่นในกรณีของอิหม่ามและพ่อหลวงในอำเภอแม่ชะจานจังหวัดเชียงราย

บทสรุป

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวพุทธและมุสลิมสามารถจำแนกออกได้สองลักษณะ ลักษณะแรกคือความขัดแย้งแนวตั้ง ซึ่งหมายถึงความขัดแย้งระหว่างรัฐกับกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม เช่น ปัญหาความรุนแรงในจังหวัดชายแดนใต้ ลักษณะที่สองคือ

ความขัดแย้งแนวราบ ซึ่งหมายถึง ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม เช่น ความขัดแย้งระหว่างคุณค่าทางการเมืองของกลุ่มมวลชนเสื้อเหลืองและมวลชนเสื้อแดง และความขัดแย้งระหว่างชาวพุทธและมุสลิม ต่อกรณีในประเทศไทยความขัดแย้งระหว่างพุทธและมุสลิมที่มีลักษณะทั้งแนวตั้งและแนวราบปรากฏในพื้นที่ “รุนแรง” เท่านั้น ในขณะที่ในพื้นที่ “ตึงเครียด” เป็นความขัดแย้งแนวราบ นอกจากนั้น ความขัดแย้งระหว่างชาวพุทธและมุสลิมในประเทศไทยมีความสัมพันธ์กับภาวะหวาดกลัวอิสลาม ภาวะดังกล่าวเกิดขึ้นจากทั้งปัจจัยภายในและภายนอก ปัจจัยแรกคือผลกระทบของความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนใต้และการเติบโตของกลุ่มพุทธชาตินิยม ปัจจัยที่สองคือผลกระทบจากกระแสความหวาดกลัวอิสลามจากโลกตะวันตกและความขัดแย้งระหว่างกลุ่มพุทธและมุสลิมในประเทศศรีลังกาและเมียนมา

ปัญหาพื้นฐานของความขัดแย้งและภาวะหวาดกลัวอิสลามคือความเข้าใจแบบเหมารวม เช่น “การเหมารวมว่ามุสลิมทุกคนมีความเหมือนกันและนิยมความรุนแรงเหมือนกันดังนั้นมุสลิมจึงน่ากลัวและเป็นอันตราย” หากทว่าความเป็นจริงสังคมมุสลิมในประเทศไทยประกอบด้วยมุสลิมหลายจำพวก มุสลิมไทยประกอบด้วยมุสลิมซุนนีและมุสลิมชีอะฮ์ โดยมีชาวซุนนีเป็นประชากรส่วนใหญ่ ภายใต้โครงสร้างของมุสลิมซุนนีแบ่งออกได้เป็นมุสลิมคณะเก่าและคณะใหม่ มลายูมุสลิมและไทยมุสลิม มุสลิมส่วนใหญ่เป็นมุสลิมที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับความเป็นไทยได้ นอกจากมุสลิมคณะเก่า บางกลุ่มที่มีลักษณะชาติพันธุ์แบบมลายูและอยู่ในสามจังหวัดชายแดนใต้ซึ่งมีทัศนคติต่อต้านการผสมกลมกลืนให้เข้ากับความเป็นไทย (ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์) กล่าวคือมลายูมุสลิมที่ต่อสู้กับรัฐไทยและสมาทานแนวคิดแบบคณะเก่า มีพื้นที่ปฏิบัติการเฉพาะ มีภาษาและชาติพันธุ์มลายู และมีเรื่องเล่าภายในกลุ่มชาติพันธุ์ มลายูมุสลิมกลุ่มดังกล่าวมีฐานและเป้าหมายอยู่ในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้/ปาตานีเท่านั้น แต่ไม่ว่ามุสลิมจะมีความแตกต่างกันอย่างไรพวกเขามีอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมที่คล้ายกันอย่างน้อยในสามประเด็นที่สำคัญ คือ เอกลักษณ์ด้านการแต่งกาย (ฮิญาบ) ด้านอาหาร (ฮาลาล) และด้านศาสนกิจ (มัสยิด) ด้วยเหตุนี้เอกลักษณ์ทั้งสามด้านนำไปสู่ปัญหาการแสดงออกทางอัตลักษณ์ในพื้นที่สาธารณะ

เนื่องจากประชากรมุสลิมในประเทศไทยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกปีอย่างต่อเนื่อง กอปรกับกระแสवादกลัวอิสลามและความต้องการในการแสดงอัตลักษณ์ของมุสลิมในสามประเด็นข้างต้น ทำให้ชาวพุทธจำนวนหนึ่งหวาดระแวงกับการปรากฏตัวที่เข้มข้นขึ้นของมุสลิมทางด้านอัตลักษณ์ศาสนา การเผชิญหน้ากันระหว่างชาวพุทธและมุสลิมจึงเกิดขึ้นทั้งในภาคเหนือ อีสาน กลาง และภาคใต้ ผู้วิจัยจึงลงสำรวจพื้นที่ในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศโดยเลือก 8 จังหวัดเป็นตัวอย่างของการเก็บข้อมูล เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่และความขัดแย้งพุทธ-มุสลิม ผลการศึกษานำมาสู่การทำ ความเข้าใจพื้นที่ที่แตกต่างกัน กล่าวคือ 1.พื้นที่ตึงเครียด 2.พื้นที่ปลอดภัย และ 3. พื้นที่รุนแรง โดยพบว่าในพื้นที่ตึงเครียดมีการต่อสู้กันในประเด็นฮิญาบ อาหารฮาลาล และ มัสยิด อีกทั้งยังมีการปฏิบัติการของเครือข่ายพุทธชาตินิยมอีกด้วย ในขณะที่ในพื้นที่รุนแรง เป็นการต่อสู้กันเพื่อรักษาพื้นที่แห่งอัตลักษณ์และมีการปฏิบัติการของกลุ่ม ขบวนการมลายูชาตินิยมเป็นสำคัญ

ในโลกยุคสมัยใหม่ซึ่งประกอบไปด้วยลักษณะทางกายภาพ (offline) และเสมือนจริง (online) ประเด็นความขัดแย้งจึงมิได้ถูกจำกัดอยู่ในโลกกายภาพเท่านั้นแต่ในทางตรงกันข้ามกลับทวีความรุนแรงอยู่ในโลกออนไลน์อย่างน่าสนใจและน่ากังวลยิ่งโลกออนไลน์ทำให้ความขัดแย้งในชุมชนนำไปสู่ความขัดแย้งระดับที่กว้างและไร้การควบคุม อีกทั้งยังสามารถทำให้ผู้คนที่ไม่เกี่ยวข้องโดยตรงมีความเป็นส่วนหนึ่งและมีอิทธิพลกับเหตุการณ์ได้อย่างรวดเร็ว ความขัดแย้งทางศาสนาจึงสามารถลุกลามและบานปลายออกไปสู่สังคมใหญ่ได้ง่าย นอกจากนั้นความเร็วในโลกออนไลน์ยังทำให้ความขัดแย้งทางอัตลักษณ์กลายเป็นวาระเร่งด่วนและสำคัญของสังคมได้ไม่ยาก เหตุการณ์การปลุกระดมความเกลียดกลัวอิสลาม เช่น พระมหากษัตริย์และการบริภาษหลักความเชื่อในศาสนาพุทธของคุณโตเป็นตัวอย่างที่สำคัญ ผู้คนในโลกออฟไลน์ในปัจจุบันรู้สึกว่าการปะทะความขัดแย้งระหว่างพุทธและมุสลิมในโลกออนไลน์มีความน่ากลัวกว่าและป้องกันได้ยากกว่า โดยเฉพาะการส่งต่อข้อความและข่าวลือทางแอปพลิเคชันไลน์และเฟซบุ๊ก เป็นที่นิยมอันแพร่หลายในประเทศไทย ฉะนั้น ในโลกที่เสรีและเป็นประชาธิปไตย การป้องกันความขัดแย้งทางอัตลักษณ์ทางศาสนาไม่

สามารถกระทำได้ผ่านการปิดกั้น ทว่าต้องกลับมาปฏิสัมพันธ์และเพิ่มกิจกรรมในโลกออนไลน์ให้มากขึ้นจะทำให้ให้ผู้คนต่างศาสนิกได้รู้จักกันมากขึ้น มีเหตุผลพลเมืองดีขึ้น และมีขันติธรรมเพิ่มขึ้น

ฉะนั้น ความขัดแย้งแนวตั้งระหว่างรัฐไทยและกลุ่มขบวนการฯ ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพในการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมผ่านเหตุการณ์ฮิญาบหนองจอกหรือฮิญาบอนุบาลปัตตานี เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างซึ่งจำเป็นต้องจัดการด้วยสันติวิธีไม่ว่าจะเป็น การเจรจา การเปิดพื้นที่สาธารณะหรือการต่อสู้ในทางกฎหมาย ในขณะที่ความขัดแย้งแนวราบระหว่างชาวพุทธและมุสลิมในภาคเหนือและอีสานซึ่งปรากฏในการต่อต้านมัสยิดและอุตสาหกรรมฮาลาล เป็นความขัดแย้งระหว่างกลุ่มที่มีค่านิยมแตกต่างกัน ความขัดแย้งเหล่านี้คือปัญหาแห่งทศวรรษที่ 2010 ของสังคมไทยที่พร้อมจะปะทุขึ้นมาทุกเมื่อและยังไม่มีสัญญาณว่าจะยุติลงในอนาคตอันใกล้ การป้องกันที่ดีที่สุดคือการสร้างภูมิคุ้มกันระหว่างสังคมผ่านการปฏิสัมพันธ์และพื้นที่กลางระหว่างกลุ่มในเชิงสร้างสรรค์ให้มากขึ้น อีกทั้งควรมีองค์กรในการเฝ้าระวังปัจจัยเสี่ยงต่างๆ ของแต่ละพื้นที่ด้วย

Reference

- Anderson, B. (2006). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism, Revised Edition* (Revised edition). London New York: Verso.
- Beyrer, C., & Kamarulzaman, A. (2017). Ethnic cleansing in Myanmar: The Rohingya crisis and human rights. *The Lancet*, 390(10102), P1570-P1573.
- Eawsriwong, N. (2017). *Nidhi Eawsriwong: The stranger of Muslims*. Matichon Weekly. Retrieved from https://www.matichonweekly.com/column/article_57152
- Jerryson, M. (2009). Appropriating a space for violence: State Buddhism in southern Thailand. *Journal of Southeast Asian Studies*, 40(1), 33-57.
- Jerryson, M., & Juergensmeyer, M. (2010). *Buddhist Warfare*. New York: Oxford University Press.
- Jerryson, M. K. (2012). *Buddhist fury: Religion and violence in Southern Thailand*. Oxford University Press.
- Jitmoud, S. (1988). *Ethnic Groups: Thai Muslims*. Bangkok: Rujiraamporn Fund.
- McCargo, D. (2009). Thai Buddhism, Thai Buddhists and the southern conflict. *Journal of Southeast Asian Studies*, 40(1), 1-10.
- Najjamnong, T. (2016). *Muslims in Ayutthaya Kingdom: Homeplace*. Siamrath. Retrieved from <https://siamrath.co.th/n/3704>
- Patani Forum. (2019). *Handphone of Youths: Youths' Uses of Handphones in Southearn Border*. Patani Forum. Retrieved from

<https://www.facebook.com/PATANIFORUM/videos/393206221415648>

- Pathan, D., Tuansiri, E., & Koma, A. (2018). *Understanding Anti-Muslim Sentiment in Thailand*. Pattani: Patani Forum.
- Premssrirat, S., Diphadung, S., Suwannaket, A., Choosri, I., Srichampa, S., Buasuang, A., & Thawornpat, M. (2004). *Ethnolinguistic maps of Thailand*. Bangkok, Thailand: Office of the National Culture Commission.
- Putnam, R. D., Leonardi, R., & Nanetti, R. Y. (1994). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Thailand: Princeton University Press.
- Sangchai, A. (2017). SOGIE Rights and Thailand's Southern Border Provinces/PATANI: The Case of Buku's Gender and Sexuality Classroom. *The Thammasat Journal of History*, 4(1), 208-268.
- Settamaline, S., & Binlath, W. (2014). *Young Muslims and Modern World*. Bangkok: Social Research Institute, Chulalongkorn University.
- Suasaming, A. (2010). *Response to Talatingtampong (1st part)*. Alisuasaming. Retrieved from <http://alisuasaming.org/main/?p=1042>
- Suphunchitwana, P. (2018). The unfamiliarity and the resistance against Mosques construction in Northern Areas of Thailand. *Songklanakarin Journal of Social Sciences and Humanities*, 24(2), 3-33.
- Suppawannakul, K. (2017). *Ekkarin Tuansiri: Islamophobia, We-ness, and Otherness*. Prachachat. Retrieved from <https://prachatai.com/journal/2017/09/73431>

- Suwachun, P. P. (2562). *Preparing to submit to 'Prime Minister Her Highness as follows...- Pasika Pat Suwachun*. Retrieved from <https://www.facebook.com/suwachun/posts/2693465574026955>
- Tuansiri, E. (2015). Muslim intellectuals' worldview and democracy. *Songklanakarin Journal of Social Sciences and Humanities*, 21(3), 87-124.
- Tuansiri, E. (2017). *It is not a gendered dialogue*. Patani Forum. Retrieved from <http://www.pataniforum.com/single.php?id=662>
- Tuansiri, E., & Koma, A. (2018). *Democracy and Islam*. Pattani: Patani Forum.
- Yusuf, I. (2018). Three faces of the Rohingya crisis: Religious nationalism, Asian Islamophobia, and delegitimizing citizenship. *Studia Islamika*, 25(3), 503-542.